

دانشگاه، امر به معروف و نهی از منکر

زهرة سعادت‌مند^۱، زهرا یاورى^۲، اعظم بهرامى^۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی «دانشگاه و امر به معروف و نهی از منکر» انجام پذیرفت.

محورهای اساسی که در این مقاله مطرح بودند، مواردی نظیر:

امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه میان رشته‌ای (دینی، حقوقی، فرهنگی اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی) تعریف امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن، معصومین و بزرگان، فقه و عقل و خرد، ضرورت و اهمیت اجرای آن، شرایط امر آن به معروف و ناهیان جامعه چگونگی نگرش دانشگاه به حقوق اساسی افراد، امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه میان حوزوی، نقش حوزه و دانشگاه و لزوم هماهنگی آنها در پاسداشت این فریضه، وحدت میان رشته‌ای علوم دانشگاهی در خدمت اجرای این مهم، رسالت دانشجو و دانشگاه و شیوه‌های دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر در جامعه و دانشگاه و در نهایت پیشنهاداتی نظری و عملی جهت اجرای هر چه بهتر و کامل‌تر این فریضه کفایی در محیط‌های دانشگاهی ارائه شد. با توجه به اضمحلال حریم اطلاعاتی و امنیتی افراد به دلیل پیشرفت برق‌آسای علوم و تکنولوژی، مرزبندی‌های قرمز فرهنگی و ارزشی کم رنگ باخته و سیل هجوم فرهنگ‌های بیگانه به لایه‌های درونی باورها و نگرش‌های افراد جامعه تا اندازه زیادی، فرهنگ و ارزش‌های خاص منطقه‌ای را به ملی و ملی را به جهانی تبدیل کرده است. در این میان تهاجم فرهنگی به عنوان ام‌المنکرات بیش از منکرات دیگر، قدرت را در دست گرفته و بیرحمانه و هدفمند جمعیت جوان فعال، خلاق، و آینده ساز مرزوبوم اسلامی را به آغوش ناامن و مخرب خود فرا می‌خواند.

در این شرایط برای حفظ و پاسداری از موازین فرهنگی، سنتی، ملی و اعتقادی چه باید کرد؟ چه روشی کارآمدتر و مفیدتر است؟

اسلام رهنمودهای زیادی ارائه کرده که یکی از آنها، امر به معروف و نهی از منکر است. قرآن کریم درباره این فریضه فرموده است: «امتی و گروهی از شما قیام نمایند و جامعه را از طریق امر به معروف و نهی از منکر بیم و هراس داده و آنان امر به معروف و نهی از منکر نموده و از بی‌اعتنایی به واجبات و سهل‌انگاری درباره آنها و از ارتکاب به محرمات نهی کرده و جلوگیری نمایند (آل عمران، 104) پس ابتدا باید با تعریف، اقسام و شرایط وجوب این امر آشنا شد و با توجه به تفاوت‌های فردی افراد در زمینه شخصیت، تربیت خانوادگی، نگرش‌ها، اعتقادات، سطح درک و فهم، ویژگی‌های روحی و روانی و... در ابتدا با ملایمت و رویی گشاده افراد

¹ - استادیار - مدیر گروه و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد خوارسگان اصفهان.

² - دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوارسگان اصفهان.

³ - دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوارسگان اصفهان.

خطاکار را همانگونه که در اصل 8 قانون اساسی نیز بدان اشاره شده ابتدا دعوت به خیر و سپس امر به معروف و نهی از منکر کرد.

لزوم تحقق این فریضه، داشتن نگاه میان رشته‌ای به آن است تا در هنگام، اجرای آن، رعایت حقوق اساسی افراد در زمینه‌های گوناگون فرهنگی اجتماعی و توجه به اصول روانشناسی و تربیتی افراد صورت پذیرد نگاهی به احادیث مرتبط و مراتب امر به معروف و نهی از منکر بیانگر نگاه ارزشی، حقوقی، فرهنگی و اجتماعی اسلام به شخصیت افراد است. کشیده شدن به سوی تمایلات حیوانی و جذب شدن و فانی شدن در امیال زودگذر از نتایج روح منکر طلب انسان است لذا در این میان نقش حوزه بعنوان مبلغان دین و علوم فراطبیعی و نقش دانشگاه بعنوان اشاعه دهنده علوم طبیعی، لزوم وحدت و هماهنگی این دو نهاد انسان ساز را به شدت هویدا می‌سازد.

نگاهی به تاریخ سیاسی یک سده اخیر در جهان اسلام نشان می‌دهد علاوه بر نقش سازنده و بی‌بدیل روحانیت در تحولات جامعه؛ از دیگر عوامل تحولات مثبت یا منفی در میان امت‌ها، فارغ‌التحصیلان آکادمیک در رشته‌های مختلف بوده‌اند. بنابراین اساتید حوزه و دانشگاه با توجه به نقش سازنده و الگویی خود ابتدائاً دعوت به خیر و سپس در جهت معروفات و ارزش‌ها و نهی از منکرات، با توجه به آموزه‌های دینی، حقوقی، روانی، تربیتی و ... جامعه را به سوی بالندگی و سازندگی هدایت کنند چرا که طبق فرموده امام علی(ع) امر به معروف و نهی از منکر هدف نهایی دین، مایه اصلاح عوام در رسیدن به سعادت دنیا و آخرت است.

واژگان کلیدی: امر به معروف - نهی از منکر - دعوت به خیر - دیدگاه میان حوزوی و میان رشته‌ای.

مقدمه:

یکی از دستورات مهم اسلام که در مورد آن سفارش بسیار شده، امر به معروف و نهی از منکر است. امیرالمؤمنان علی(ع) می‌فرماید: «پایداری دین به امر به معروف و نهی از منکر و اقامه حدود آن است.» (حرعاملی، 1414).

بعد از انقلاب شکوهمند ایران، دشمنان که نتوانستند از تهاجم نظامی هشت ساله علیه ایران، در مسیر انقلاب اسلامی وقفه‌ای ایجاد نمایند. حوزه عملیاتی خود را به میدان فرهنگی کشاندند و این جبهه عظیم را روزبه روز گسترش می‌دهند، در این تهاجم، سیل منکرات از طریق وسایل ارتباطی و انتشاراتی، جهت تحقق یک دهکده جهانی، روانه جامعه اسلامی شده و فرهنگ و آحاد ملت را به سوی ابتدال دعوت می‌کند.

جبهه منکر، در محورهای مختلف اعم از فرهنگی، اخلاقی و ... با استفاده از سنگرهای متنوع در پی به زنجیر کشیدن سربازان معروف و نابودی آنان می‌باشد.

با توجه به مطالب فوق و فرموده امام خمینی که فرموده‌اند: «مسأله حوزه‌های علمیه و مسأله دانشگاه‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، زیرا به منزله مواد خام، مقدرات یک ملت و کشورند. این دو مقام، مرجع نشر حقایق اسلام و مسائل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و دیگر مسائل مورد اطلاع کشور می‌باشد و با وجود این دو قشر،

موتور حیات یک نظام بکار می‌افتد. اینان هستند که صلاح و اصلاح آنها کشور را به صلاح می‌کشاند و خدای نخواستہ، فسادشان، منشأ فساد یک ملت است (زارعی، 1372). بر آن شده‌ایم تا با بررسی «دانشگاه، امر به معروف و نهی از منکر» به بررسی عمیق‌تر امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه میان رشته‌ای، (دینی، حقوقی، فرهنگی، اجتماعی، علوم تربیتی و روانشناسی) پرداخته و با بیان تعاریف امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن، معصومین، فقه و عقل و خرد، بیان اهمیت اجرای این فریضه، اقسام امر به معروف و نهی از منکر و شرایط و وجوب آن، شرایط آمران به معروف و ناهیان از منکر و ... نگاه حقوقی دانشگاه به امر به معروف و نهی از منکر و ... آزادی‌های اساسی مردم، امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه میان حوزوی، لزوم وحدت حوزه و دانشگاه در احیای این فریضه عظیم، بیان اهمیت نقش الگویی اساتید، اهم وظایف حوزه و دانشگاه و ... رسالت دانشجویان دانشگاه از دید میان رشته‌ای و شیوه‌های دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر و در پایان، با بحث و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاداتی، سعی داشته‌ایم گامی هر چند کوچک در تقویت اجرای این واجب کفایی داشته باشیم. چرا که تعالیم دینی و مذهبی و جلوه‌های آن، بخش جدایی‌ناپذیر از فرهنگ و سبک زندگی هر قوم و ملت است و اسلام بعنوان دینی متعالی در بسیاری از جنبه‌های زندگی ما مسلمانان نمود یافته است. (واعظی-1382).

امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه دینی:

★ تعریف امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن.

قرآن و عترت دو گوهر گرانبهائی هستند که از سوی پیامبر گرامی خدا(ص) به امانت در میان امت قرار گرفته تا امت با رجوع و تمسک بدان‌ها هرگز دچار گمراهی نشود (بسیج و همکاران، 1386).

معارف زلال و معنوی و انسان‌ساز اسلام همچون فریضه امر به معروف و نهی از منکر نیز از آن دو سرچشمه می‌گیرد.

این دو از والاترین و شریفترین واجبات می‌باشند و به وسیله اینها، واجبات برپا می‌شود و وجوب اینها از ضروریات دین است و منکر آن در صورت توجه به لازمه انکار و ملزوم شدن به آنها از کفار می‌باشد. و در کتاب عزیز(قرآن) و احادیث شریفه با زبانهای مختلف بر آن‌ها ترغیب و توجه شده است. (امام خمینی-تحریر الوسیله، ج2):

«وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» خداوند متعال می‌فرماید: «و باید از شما امتی باشند که دعوت به خیر نمایند و امر به معروف و نهی از منکر کنند، و اینان رستگاراند.» (آل عمران-104)

★ در واقع نشانه جامعه اسلامی که حاکمش موحد باشد، چهار چیز است:

« الَّذِينَ إِنْ مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ » (حج - 41). آنان که خدا را یاری می کنند آنهایی هستند که اگر در روی زمین، به آنان اقتدار و تمکن دهیم، نماز و زکات را پیداشته و امر به معروف و نهی از منکر می کنند و عاقبت کارها به دست خداست.

★ « وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ » (توبه-71).

مردان و زنان مؤمن دوستان یکدیگرند، به نیکی فرمان می دهند و از ناشایست باز می دارند.

★ « مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَبِتًا » (نساء-85).

کسی که تشویق به کار نیکی کند نصیبی از آن برای او خواهد آمد و کسی که تشویقش به کار بدی کند سهمی از آن خواهد داشت و خداوند حساب هر چیز را دارد و آن را حفظ می کند.

★ امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه معصومین و بزرگان:

★ از پیغمبر (ص) [منقول] است که: «حقیقتاً خدای عزوجل نسبت به مؤمن ضعیفی که دین ندارد، بعض دارد. پس گفته شد: مؤمن ضعیفی که دین ندارد، یعنی چه؟ فرمود: کسی که نهی از منکر نمی کند.» (امام خمینی - تحری الوسیله، ج 2)

★ امام باقر (ع) فرموده اند: فرمان دادن به خوبی و بازداشتن از زشتی راه پیامبران است و شیوه نیکوکاران. فریضه بزرگی است که دیگر فرایض به واسطه آن برپا می شود و راه و روش ها، امن می گردد و درآمدها حلال می شود و حقوق و اموال به زور گرفته شده به صاحبانش برمی گردد و زمین آبادان می شود و از دشمنان انتقام گرفته می شود و کارها، سامان می پذیرد. (ری شهری - 1379).

★ امام علی (ع) در سفارش به محمد بن حنیفه، می فرماید: به خوبی فرمان ده تا اهل آن باشی، زیرا تمامیت و کمال کارها در نظر خدای تبارک و تعالی به امر به معروف و نهی از منکر است.

★ پیامبر خدا (ص) خدای تبارک و تعالی، مؤمن ضعیفی را که هیبت و صلابت ندارد دشمن می دارد. آن حضرت فرمود: او کسی است که نهی از منکر نمی کند. (ری شهری - 1379).

★ شهید ثانی: امر به معروف عبارتست از: وادار کردن بر طاعت به طریق گفتار یا عمل و نهی از منکر عبارتست از: منع گناهان بوسیله گفتار یا کردار و این دو عقلاً واجب است بنابر صحیح ترین قول و از طریق نقل واجب می گردد اجمالاً. (رفاهی - 1376).

محقق حلی (ره): معروف به هر کار خوبی اطلاق می شود که وقتی کننده آن شناخته شود به خوبی وصف شود و منکر هر کار بد و زشتی است که وقتی کننده آن شناخته می شود مورد سرزنش و تقییح واقع شود. (رفاهی - 1376). معروف و منکر دو مفهوم متقابلند. در لغت به معنای شناخته شده و ناشناخته می باشند و در اصطلاح کارهایی که نیکی یا زشتی آن ها توسط عقل یا شرع شناخته شده باشد معروف و منکر نامیده می شود. (مجلسی، بحارالانوار - ج 52)

★ چکیده آیات امر به معروف و نهی از منکر:

1 - امر به معروف و نهی از منکر واجب است. (آل عمران 104).

- 2 - از نشانه‌های های حکومت اسلامی است. (حج 41)
- 3 - از اوصاف مؤمنین است. (توبه 71).
- 4 - کودکان هم باید آن را اجرا کنند. (لقمان 17).
- 5 - از اوصاف پیامبر اکرم است. (آل عمران 114).
- 6 - از اوصاف مجاهدان است. (توبه 112).
- 7 - معیار بهترین امت بودن است. (آل عمران 110).
- 8 - هماهنگی گفتار و عمل است. (صف 3).
- 9 - بعضی از اهل کتاب هم اجرا می‌کردند. (آل عمران 114).
- 10 - عالی‌ترین معروف توحید و وحدت اجتماعی است. (آل عمران، 105 تا 103، (بسیج و همکاران، 1386).

★ امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه فقه:

آفرینش انسان هزگز بیهوده و بی‌هدف نیست بلکه آدمی در زندگی باید برای رسیدن خود و دیگران به سعادت و کمال تلاش نماید.

در اسلام، انسان علاوه بر اعتقادات صحیح، در مرحله عمل و رفتار نیز باید راه درست را از نادرست بازشناسد و به خوبی‌ها عمل نموده و از بدی‌های بپرهیزد. آن چه عهده‌دار این بخش از برنامه‌های اسلام است «فقه» یا احکام نام دارد که در حقیقت مجموعه قوانین عملی اسلام بوده و از وحی الهی سرچشمه گرفته و با بیان معصومین تعیین و تفسیر شده است.

قوانینی که هرگز تغییرپذیر نیست و تمام موضوعات و مضامین خارجی و حوادث واقعه را دربرمی‌گیرد، بدون آنکه به اصل آن خدشه‌ای وارد شود، هر چند زمان و مکان نیز در آن نقش عمده‌ای دارد. (بسیج و همکاران-1386).

امروز حوزه‌های علمیه باید بدانند «حوادث- واقعه» بروز ابعاد گسترده منکرات در قالب تهاجم فرهنگی و شاخه‌های متنوعش می‌باشد.

منکری که هر روز بزرگ‌ترین ضربات را به پیکر اسلام وارد می‌کند و تمام شبکه‌های ارتباط و اتحادیه‌های اطلاعاتی به ترویج بی‌بند و باری جامعه و دستگاه‌های کشورها را به سوی بی‌تفاوتی و سهل‌انگاری فرا می‌خواند. (زارعی-1372).

با توجه به آنچه بیان شد، ضرورت و اهمیت اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر بیش از گذشته، نمایان می‌گردد که یکی از مباحث فقهی می‌باشد که در این جا از آن تعبیر به نظارت می‌شود.

نظارت یعنی عملی انتخابی و آگاهانه آشکارا یا مخفیانه در حوزه‌های مختلف زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی به منظور آگاهی از عملکرد نظارت شونده و جلوگیری از خطا و اشتباه و مبارزه با فساد و حفاظت و صیانت از حقوق و آزادی از طریق ابزارها و شیوه‌های مختلف صورت می‌گیرد. (بسیج و همکاران -1386) بنابراین این فریضه راهی برای تحقیق حقوق افراد است نه تضييع حقوق آنان.

فلهذا منظور از مبانی نظارت، نشان دادن و به دست آوردن احکامی است که شرع به عنوان قواعد نظارت معین دشته است. این نظارت گاهی درونی است که به آن تقوا می‌گویند. هم زمان با این برای جامعه، مسئولیتی قرارداده

است که آن نظارت بیرونی است و از جامعه خواسته که در مسیر اسلام گام بردارند. و دیگران را نیز به آن هدایت کنید. (بسیج وهمکاران -1386).

★ امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه عقل و خرد:

تردید در وجوب عقلی این دو عامل سعادت بخش، نوعی شک در امور بدیهی است. آنان که در وجوب عقلی آن تردید می‌کنند به زندگی افراد از دیدگاه فردی می‌نگرند که هر فردی برای خود زندگی مستقلی دارد ولی اگر به زندگی انسان‌ها از دیدگاه اجتماعی بنگرند قطعاً در گفتار خود تجدیدنظر می‌کنند.

وجوب عقلی امر به معروف و نهی از منکر از طرفی مرتبط می‌شود با تعامل انسان‌ها در تکیه به اولویت‌ها و نیازمندی‌های آنها و از طرف دیگر ارتباط دارد با کسب آزادی‌های اجتماعی آنها. امام صادق(ع) از پیامبر اکرم(ص) حدیثی نقل می‌کند که بیانگر همین حقیقت است. رسول اکرم(ص) فرمود:

«هرگاه انسان در خفا مرتکب گناهی گردد فقط به خود ضرر می‌رساند و اگر آشکارا انجام دهد و کسی از او انتقاد نکند، سعادت عموم را به خطر می‌افکند.»

امام(ع) پس از نقل این حدیث می‌فرماید:

«او با عمل ناهنجار خود، دین خدا را موهون ساخته و دشمنان خدا را به پیروی از خود دعوت می‌نماید.

(حر عاملی، وسائل الشیعه، 1414ق).

★ ضرورت و اهمیت اجرای امر به معروف و نهی از منکر:

یکی از دستورات مهم اسلام که در مورد آن سفارش بسیار شده امر به معروف و نهی از منکر است. خداوند متعال به خاطر برجستگی امر به معروف و نهی از منکر در مجموعه احکام و وظایف اسلامی، نشان برجسته‌ی بهترین امت را به مسلمانان اعطا فرموده است:

« كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ » (آل عمران، 110).

از پیامبر اسلام درباره اهمیت نهی از منکر چنین نقل شده است:

«ان الله عزوجل لیبغض المومنون الضعیف الذی لادین له، فقیل: و ما المومنون الضعیف الذی لا دین له، قال: الذی لاینهی عن المنکر»

همانا خداوند دشمن می‌دارد مومن ضعیفی را که دین ندارد! سوال شد که مومن ضعیفی که دین ندارد کیست؟ فرمود کسی که نهی از منکر نمی‌کند.

با توجه به بیانات رهبر انقلاب که مسئله امر به معروف و نهی از منکر و مقابله با تهاجم فرهنگی و اهمیت آن را به ویژه در اوضاع کنونی خاطرنشان ساختند و با دلسوزی و شور انقلابی بر اهمیت این فریضه الهی تأکید ورزیدند. مسئولان کشور، نهادها و آحاد مردم باید میدان را برای نفوذ عناصر فاسد و رخنه فرهنگ منحط غربی و طراحان تهاجم خالی نکنند، و با عمل به این وظیفه به هر شیوه مناسب به دفاع از اسلام و انقلاب و ارزش‌ها برخیزند و با توطئه مقابله کنند. (رهبر-1372). به هر حال برای حفظ ارزش‌ها بر پیکار نظامی جهاد و شهادت مورد توجه قرار

می‌گیرد و در مرحله فرهنگی امر به معروف و نهی از منکر که خود نیز از مراحل جهاد است و حتی از پیکار نظامی دشوارتر است حساسیت و هوشیاری بسیاری را می‌طلبد رمز اهمیت امر به معروف و نهی از منکر در اسلام را در همین نکته باید کاوید. امام باقر(ع) در یک روایت بسیار مهم و تکان‌دهنده این مضمون را بیان فرموده که بخشی از آن چنین است:

«در آخر الزمان گروهی می‌آیند، ریاکار که امر به معروف و نهی از منکر را ترک می‌کنند آن را واجب نمی‌دانند مگر هنگامیکه از ضربه و زیان در امان باشند و برای خود عذرهای تراشند، نماز و روزه را بجا می‌آورند زیرا به جان و مال آنان لطمه نمی‌زند و اگر نماز هم زیان جانی و مالی برای آن داشت آن را کنار می‌زند. همانگونه که بالاترین و ارزشمندترین فرایض را به دور افکندند امر به معروف و نهی از منکر فریضه ایست بزرگ که بوسیله آن سایر فرایض دین بپا می‌شود آن گاه که این وظیفه ترک شود خداوند به آنان خشم می‌گیرند و عقوبت الهی آنان را فراگیر می‌شود و نیکان در خانه اشرار و کودکان در کنار بزرگانشان به هلاکت می‌رسند. خداوند به شعیب نبی خطاب کرد که از اقوام تو صد هزار را عقاب خواهم کرد و چهل هزار از آنان تبهکاران و شصت هزار از نیکان! شعیب عرض کرد که خدایا وضع اشرار معلوم اما نیکان را چرا عذاب خواهی کرد فرمود زیرا آنها با اهل گناه سازش کردند و برای خدا بر تبهکاران خشم نمودند». (وسائل الشیعه، وافی به نقل از رهبر، 1372).

گفتار اول: در مورد اقسام امر به معروف و نهی از منکر:

مسئله 1-

در اینجا هر کدام از امر به معروف و نهی از منکر به واجب و مستحب تقسیم می‌شود پس چیزیکه عقلاً یا شرعاً واجب است امر به آن واجب می‌باشد. و چیزیکه عقلاً قبیح، یا شرعاً حرام است، نهی از آن واجب می‌باشد و چیزیکه معروف و مستحب باشد، امر به آن (مهم) همچنین (مستحب) است و آنچه مکروه باشد نهی از آن چنین است.

مسئله 2-

اقوی آن است که (نحوه) وجوب امر به معروف و نهی از منکر، کفایی است. بنابراین، اگر «من به الکفایه» قیام به امر به معروف و نهی از منکر نماید از دیگران ساقط می‌شود و گرنه، همه در صورتی که شرایط وجوب جمع باشد، ترک واجب نموده‌اند.

مسئله 3-

اگر اقامه واجبی یا ریشه‌کن کردن منکری (در جامعه) متوقف بر این باشد که عده‌ای با هم در امر (به معروف) یا نهی (از منکر) اجتماع نمایند. با اقدام بعضی از آنان وجوب ساقط نمی‌شود و باید در این جهت به مقدار کافی اجتماع کنند.

مسئله 4-

اگر عده‌ای که کمتر از مقدار کفایتند قیام کنند و بقیه با آنان اجتماع نمایند و برای قیام کننده جمع نموده بقیه ممکن نباشد، واجب از قیام کننده ساقط می‌شود و گناه بر (گردن) تخلف کننده باقی می‌ماند.

مسئله 5-

اگر شخصی یا اشخاصی به وظیفه خود قیام نمایند ولی اثر نکند، اما دیگری یا دیگران احتمال تأثیر بدهند، با اجتماع شرایط بر آنان واجب می‌باشد.

مسئله 6-

اگر قطع یا اطمینان پیدا کند که دیگری (برای انجام این وظیفه) بپاخواسته، بر او واجب نیست بپاخیزد، ولی اگر خلاف قطعش آشکار شود، (بپاخاستن) بر او واجب می‌باشد و همچنین اگر قطع یا اطمینان پیدا کند که کسی به پا خواسته، کفایت می‌کند، (دیگر) بر او واجب نمی‌باشد، و اگر خلاف آن آشکار شود، واجب است.

مسئله 7-

احتمال یا گمان به اینکه دیگری قیام نموده، یا کسی که قیام نموده کفایت می‌کند، کافی نیست؛ بلکه با دادن احتمال یا داشتن گمان نیز بر او واجب است ولی اگر بین (یعنی شهادت دو عادل) قائم شود کفایت می‌کند.

مسئله 8-

اگر موضوع واجب یا موضوع منکر از بین برود و جوب ساقط می‌شود اگرچه از بین رفتن آن با کار مکلف باشد مانند این که اگر خود مکلف آب منحصری را که حفظ آن برای طهارت یا برای حفظ نفس محترمه‌ای واجب است بریزد.

مسئله 9-

اگر برپاداشتن واجب یا برکندن منکری متوقف بر ارتکاب حرام یا ترک واجبی باشد ظاهر آن است که باید ملاحظه اهمیت را نماید.

مسئله 10- اگر بر یکی از دو کار توانایی داشته باشد: امر به معروف این چنینی، یا نهی از منکر آن چنانی باید از میان آن‌ها مهمتر را ملاحظه کند و در صورت تساوی میان آن دو مخیر است.

مسئله 11-

بیان کردن حکم شرعی یا بیان کردن مفسد ترک نمودن واجب و انجام دادن حرام، در سقوط واجب کفایت نمی‌کند؛ مگر اینکه عرفاً از بیان آنها ولو با قرائن امر (به معروف) و یا نهی (از منکر) فهمیده شود یا مقصود از امر (به معروف) و نهی (از منکر) که انجام واجب و ترک منکر است، با بیان آنها حاصل شود. بلکه ظاهر آن است که اگر بخاطر قرینه خاصی طرف از بیان آنها امر (به معروف) و نهی (از منکر) را بفهمد کفایت می‌کند اگر چه عرف از آن نفهمد.

مسئله 12-

امر و نهی در این باب از امر و ناهی مولویت دارد (که باید دستور به انجام واجب و ترک حرام بدهد) ولو اینکه در مرتبه پایین باشند پس در آنها کفایت نمی‌کند اینکه بگوید «به درستی که خدا تو را به نماز فرمان داده یا از تو را از خوردن شراب نهی کرده است» مگر اینکه مقصود از امر به معروف و نهی از منکر (با آن) حاصل شود، بلکه لابد است اینکه بگوید: مثلاً نماز بخوان، یا شراب نخور، و مانند اینها از جملاتی که مفید امر کردن و نهی نمودن از جانب وی می‌باشد.

مسئله 13-

در امر کردن و نهی نمودن، قصد قربت و اخلاص معتبر نیست بلکه اینها دو واجب توصلی می‌باشند، برای ریشه‌کن کردن فساد و به پاداشتن واجبات. البته اگر قصد قربت داشته باشد در مقابل امر به معروف و نهی از منکر مأجور می‌باشد.

مسئله 14-

در وجوب انکار، (و نهی از منکر) بین اینکه گناه کبیره باشد یا صغیره، فرقی نیست.

مسئله 15-

اگر به قصد رسیدن به حرام شروع به مقدمات آن نماید، پس اگر چنانچه معلوم باشد که آن مقدمات او را به حرام می‌رسانند نهی کردن او از حرام واجب است، و اگر چنانچه معلوم باشد که به حرام نمی‌رسانند نهی او واجب نیست مگر بنا بر قول به اینکه مقدمات حرام، یا تجری، حرام می‌باشد؛ و اگر در موصل بودن آن شک نماید ظاهر آن است که (نهی از آن) واجب نمی‌باشد مگر بنا بر مبنایی که ذکر شد (که مقدمات حرام یا تجری حرام می‌باشد).

مسئله 16-

اگر شخصی قصد انجام حرامی را نماید و در توانایی او بر آن کار شک باشد ظاهر آن است که نهی از آن واجب است؛ ولی اگر گفتیم که عزم بر معصیت حرام است نهی از آن واجب است. (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج 2).

شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر:

1- علم و آگاهی 2- احتمال تأثیر 3- استمرار در عمل 4- نبودن ضرر و مفسده

□ 1- علم و آگاهی:

امر کننده به نیکی و نهی کننده از بدی باید بتواند معروف را از منکر باز شناسد. ائمه طاهرین (ع) در این زمینه فرموده‌اند که بهتر است شخص نادان امر به معروف و نهی از منکر نکند «لانه مایفسده اکثر مما یصلحه» یعنی همانا آن چه را آنان ضایع می‌کنند، بیش از چیزی است که اصلاح می‌کنند. البته این نکته نمی‌تواند دستاویزی برای شانه خالی کردن از این وظیفه مهم شود. وظیفه این افراد ابتدا کسب آگاهی در این زمینه و سپس انجام دادن آن است.

□ 2- احتمال تأثیر:

اگر کسی بداند که امر و نهی او اثر ندارد، وجوب از او برداشته می‌شود، اما اگر کسی که کوچکترین احتمال در تأثیر امر به معروف و نهی از منکر بدهد. ادای این وظیفه مهم بر او واجب می‌شود.

□ 3- استمرار در عمل:

اگر امر و نهی کننده بداند یا گمان کند یا احتمال بدهد که گناه کننده عمل خود را تکرار نمی‌کند، واجب نیست امر به معروف و نهی از منکر کند.

□ 4- نبودن ضرر و مفسده:

اگر شخصی بداند یا گمان کند که در صورت امر یا نهی، ضرر جانی، یا مالی زیادی به او می‌رسد، واجب نیست امر به معروف و نهی از منکر انجام دهد. البته این موضوع، کلی نیست و علمای اسلام در ابعاد مختلف آن بحث کرده‌اند.

بعنوان مثال، امام راحل بزرگوار(ره) می‌فرماید: اگر معروف یا منکر از اموری باشد که شارع مقدس به آن اهمیت زیادی می‌دهد مثل اصول دین یا مذهب، حفظ قرآن مجید، حفظ عقاید مسلمانان یا احکام ضروریه، باید ملاحظه اهمیت شود و مجرد ضرر، موجب واجب نبودن نمی‌شود، پس اگر توقف داشته باشد حفظ عقاید مسلمانان یا حفظ احکام ضروریه اسلام بر بذل جان و مال، واجب است بذل آن. (مظاهری- شهروند مسئول- 1381)

شرایط آمران به معروف و ناهیان از منکر:

خداوند اولین مقامی است که خود این امر را برپا داشته است: «ان الله یأمر بالعدل و الاحسان وابتا، ذی القربی و ینهی عن الفحشا و المنکر و البغی».

امام صادق(ع): همانا خداوند فرمان می‌دهد عدل و احسان و بذل عطاء به خویشاوندان و نهی از افعال زشت و منکر و ظلم.

کسی (باید) امر به معروف و نهی از منکر کند که سه خصوصیت در او باشد: به آنچه فرمان می‌دهد، خود عمل کند، آن چه را نهی می‌کند، خود نیز ترک گوید، در امر و نهی خود عدالت را رعایت کند و در این امر و نهی، طریق ملامت پیش گیرد. (توجه دین به اصول روان‌شناسی و تربیتی).

پیامبر خدا(ص): کسی که بر کار خوبی فرمان می‌دهد، باید این کار را با شیوه خوبی انجام دهد.

امام سجاد(ع): منافق از بدی باز می‌دارد اما خود باز نمی‌ایستد و به کارهایی فرمان می‌دهد که خود عمل نمی‌کند. (ری شهری، 1379) [رطب خورده منع رطب کی کند].

قرآن کریم در آیاتی به نکوهش واعظ غیر متعظ پرداخته و می‌فرماید:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ. (الصف-2 و3).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، چرا می‌گویید آنچه را که خود عمل نمی‌کنید؟ خداوند سخت به خشم می‌آید از اینکه چیزی بگوئید که خود عمل نمی‌کنید.

« أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ. (بقره-44).

آیا شما که کتاب را می‌خوانید، مردم را به نیکی فرمان می‌دهید و خود را از یاد می‌برید؟ چرا اندیشه نمی‌کنید؟

امام علی(ع): و انہوا عن المنکر و تناہوا عنہ، فانما امرتم بالنہی بعد التناہی. (نهج البلاغه-خطبه 105).

از زشتکاری نهی کنید و خود از آن بازایستید؛ زیرا که شما فرمان دارید ابتدا خود از کار زشت بازایستید و سپس دیگران را نهی کنید.

پیامبر خدا(ص): روز قیامت مردی را می‌آورند و در دوزخ می‌افکنند و روده‌هایش از شکمش بیرون می‌ریزد و در جهنم مانند خرآسیاب می‌چرخد. دوزخیان دور او را می‌گیرند و می‌گویند: فلانی چه شده است؟ مگر امر به معروف و نهی از منکر کردی؟ پاسخ می‌دهد، چرا، به کارهای خوب فرمان می‌دادم اما خود عمل نمی‌کردی و از زشتی نهی می‌کردم لیکن خودم مرتکب آن می‌شدم. (ری شهری، 1379).

گفتاری در مراتب امر به معروف و نهی از منکر:

همانا برای امر به معروف و نهی از منکر، مراتبی است که در صورت حصول مطلوب از مرتبه پایین تر - حتی با احتمال حصول آن - جایز نیست که به مرتبه بالاتر تعدی نمود.

هر یک از مراتب، دارای چندین مسأله است که فقط به بیان تعداد معدودی از مسائل اکتفا می‌شود.

□ مرتبه اول:

این است که کاری انجام بدهد که از آن ناراحتی قلبی او از منکر آشکار گردد و اینکه از او می‌خواهد که معروف را انجام داده و منکر را ترک نماید، و برای آن درجاتی است: مانند برهم نهادن چشم و عبوسی و گرفتن صورت، و مانند روگرداندن یا پشت کردن به او و از او کنار کشیدن و ترک رابطه با او و مانند آن. (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج 2). [نگاه تربیتی دین به این فریضه]

مسأله 1- در صورت احتمال تأثیر و رفع منکر، واجب است که به مرتبه (اول) که ذکر شد اکتفا شود و همچنین در همان مرتبه اول واجب است که به درجه ضعیف‌تر اکتفا گردد و اگر اثر نکرد به درجه ضعیف‌تر بعدی منتقل شود. و انکارش را از مختصر شروع کند و اگر تأثیر نگذاشته و مقداری بیشتری کند، مخصوصاً اگر طرف در موقعیتی باشد که به مانند کار او هتک می‌شود که تعدی از مقدار لازم جایز نیست، پس اگر احتمال می‌دهد که با برهم گذاشتن چشم که - مطلب را بفهماند - مطلوب حاصل می‌شود برایش جایز نیست که به مرتبه بالاتر تعدی کند.

مسأله 5- اگر در رد کردن هدایای ستمکاران و سلاطین ستم، احتمال تأثیر در تخفیف دادن ظلمشان یا تخفیف دادن جرأتشان در بدعت‌گذاریها باشد، رد آنها واجب است و قبول کردن جایز نیست. [نگاه حقوقی دین به این واجب کفایی].

مسأله 7- رضایت به فعل منکر و ترک معروف: حرام است بلکه بعید نیست که کراهت قلبی داشتن نسبت به آنها واجب باشد و این کراهت غیر از امر به معروف و نهی از منکر است. (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج 2).

□ مرتبه دوم:

امر کردن و نهی کردن با زبان:

مسأله 1: اگر بداند که مقصود با مرتبه اول حاصل نمی‌شود در صورت احتمال تأثیر، واجب است به مرتبه دوم منتقل شود.

مسأله 2- اگر احتمال دهد که با موعظه و ارشاد و گفتار نرم، مقصود حاصل می‌شود، همان واجب است و تعدی از آن جایز نیست.

مسأله 5- جایز نیست که انکار را همراه با حرام و منکر نماید مانند ناسزا و دروغ و اهانت ولی اگر منکر از مواردی باشد که شارع مقدس به آن اهتمام دارد و در هر حال راضی به حصول آن نمی‌باشد مانند قتل نفس محرم و ارتکاب زشتیها و بکافر مملکه، جایز می‌باشد. بلکه جلوگیری و دفع آن واجب است ولو اینکه مستلزم مانند آنچه ذکر شد (دروغ و اهانت و ...) باشد در صورتی که منع آن متوقف اینها باشد.

□ مرتبه سوم: این است که انکار با دست باشد.

مسئله 1- اگر بداند یا مطمئن شود که مطلوب با دو مرتبه سابق حاصل نمی‌شود واجب است به مرتبه دوم منتقل شود.

و آن (عبارت از) اعمال قدرت است؛ و البته باید مراعات مختصر آن و - سپس بالاتر از آن را بنماید.

مسئله 2- اگر برایش ممکن باشد که بین او و منکر حائل شود، در صورتی که جلوگیری این چنینی محذور کمتری از غیر آن داشته باشد، واجب است به آن اکتفا نماید.

مسئله 9- اگر هدف (جلوگیری از گناه) جز با تنگ کردن و ایجاد حرج بر او، حاصل نشود ظاهر آن است که با مراعات الایسر فالایسر جایز بلکه واجب است. (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج 2).

▲ کمترین مرتبه نهی از منکر:

امام علی(ع): هر یک از شما کار زشت را ببینید و نتواند با دست و زبان خویش به آن اعتراض کند و در دل انکارش کند و خدا بداند که راست می‌گوید، آن زشتکاری را انکار کرده است.

پیامبر خدا(ص): هر یک از شما منکری را دید باید با دست خود آن را تغییر دهد، اگر نتوانست، با زبانش تغییر دهد (و اعتراض کند) و باز اگر نتوانست، در قلبش آن را انکار نماید و این ضعیف‌ترین مرحله ایمان است.

امام علی(ع): کسی که در برابر منکر با دل و دست و زبان خویش اعتراض نکند، او مرده‌ای است در میان زندگان.

امام علی(ع): برای عزت مؤمن همین کافی است که هرگاه منکری را ببیند خداوند عزوجل بداند که در دل آن را انکار می‌کند.

▲ بالاترین مرتبه نهی از منکر:

پیامبر خدا- در سفارشی به علی(ع) فرمود: ای علی! با دست خود امر به معروف و نهی از منکر کن، اگر نتوانستی [پس زبانت این کار را بکن و باز اگر نتوانستی] با قلبت چنین کن. در غیر این صورت، نباید کسی جز خودت را سرزنش کنی.

امام صادق(ع): خداوند زبان را بسته و دست را گشاده قرار نداده، بلکه آنها را چنان آفریده که با هم باز می‌شوند و با هم بسته می‌گردند. (ری شهری-1379).

موجبات ترک نهی از منکر:

پیامبر خدا(ص): دو مستی شما را فراگرفته است: مستی عشق به زندگی و مستی نادانی. در چنین وضعی به کارهای خوب فرمان نمی‌دهید و از منکر باز نمی‌دارید.

امام باقر(ع): اگر نماز هم به دیگر کارهای مربوط به مال و جانسان ضرر می‌زد آن را کنار می‌گذاشتند همچنان که بالاترین و ارجمندترین فرایض را کنار گذاشتند. (ری شهری-1379).

به طور کلی علل ترک امر به معروف و نهی از منکر را می‌توان چنین ذکر کرد:

1- ضعف ایمان

2- ضعف نفس

3- ترس‌های بی‌مورد.

4- موقعیت گناهکار

- 5- القائنات شیطانی
- 6- مخالفت حکومت‌ها
- 7- مخالفت دشمنان خدا
- 8- جهل
- 9- وابستگی به گنهکاران
- 10- مخالفت و ملایمت دیگران. (اکبری-1380)

اثرات تسیان و ترک امر به معروف و نهی از منکر در جامعه:

حضرت علی (ع) می‌فرماید: امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید زیرا که در آن صورت اشرار و ستمگران بر شما مسلط خواهند شد. آن گاه هر چه دعا کنید، دعای شما مستجاب نخواهد شد. (نهج البلاغه، نامه 47).

پیامبر اکرم (ص) نیز در حدیثی سستی و شانه خالی کردن از مسئولیت خطیر امر به معروف و نهی از منکر را به منزله اعلام جنگ با خدا دانسته است.

در جامعه‌ای که امر به معروف و نهی از منکر حالت فراموشی شده پیدا کند و موضوعی جنبی و حاشیه‌ای تلقی شود، از جهت فرهنگی به تدریج مردم نسبت به امور ارزشی، بیگانه و جاهل گردیده و نوعاً ممکن است ضد ارزش‌ها را از ارزش و ارزش‌ها ضدارزش به حساب آورند و از جهت سیاسی و اجتماعی، اگر موجودیت علمی و فرهنگی و انقلابی آنان مورد تهدید قرار گیرد و به طور تهاجمی از ناحیه دشمنان اسلام، اصول و افکار و اندیشه‌های دینی آنان به باد مسخره و انتقاد گرفته شود هیچگونه واکنش دفاعی از خود نشان نداده و با حالت انعطاف‌پذیری و سازش کارانه با آغوش باز از فرهنگ مهاجم بیگانگان استقبال می‌نماید؛ و نه تنها در خود و محیط افکار و اندیشه‌های خود، این حالت را می‌یابند و در آن محدوده از این وضعیت، استقبال می‌کنند بلکه دیگران را هم به سوی آن وضعیت انفعالی دعوت می‌کنند و درباره آن قلمفرسایی کرده و از ضرورت‌های پذیرش فرهنگ جهانی و نظم نوین حاکم بر جهان می‌نویسد و از اینکه ما نمی‌توانیم جدا از دنیای امروز زندگی کنیم و دنیا مانند یک دهکده کوچکی است و عالم، عالم ارتباطات است و جدای از ارتباطات نمی‌توان زندگی کرد و این شیوه‌های علمی است و با شیوه‌های علمی نمی‌توان مقابله کرد و امثال آن؛ افراد جامعه را به سوی پذیرش بی‌فید و شرط این فرهنگ مزموم و عملکرد دعوت نموده و شرایط را برای نقوذ این برخورد و باورهای غلط و خطرناک آماده می‌سازند. (بیات-1371). که در واقع به جای امر به معروف و نهی از منکر؛ امر به منکر و نهی از معروف می‌کنند.

خداوند در سوره توبه آیه 67 در مورد این دسته از افراد می‌فرماید: «الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ». مردان و زنان منافق همه همانند یکدیگرند به کارهای زشت فرمان می‌دهند و از کارهای نیک بازمی‌دارند. در همین راستا امام صادق (ع) فرموده‌اند: وای بر کسی که به زشتکاری فرا می‌خواند و از خوبی‌ها بازمی‌دارد. (ری شهری، 1379).

اثرات سوء منکرات در زندگی:

1- برهم زدن نظم اجتماعی

- 2- از بین بردن اعتماد عمومی
- 3- از بین بردن و سقوط فرهنگ‌ها و تمدن اصیل و واقعی
- 4- از بین بردن نعمات الهی
- 5- نازل شدن بلا از طرف خالق متعال
- 6- از بین بردن آرامش انسان‌ها
- 7- از بین بردن هویت انسانی
- 8- نابودی سلامت جسمی انسان‌ها
- 9- سلب آرامش روانی
- 10- سرایت موارد فوق به جوامع دیگر
- 11- متلاشی شدن کانون خانواده‌ها و غرق شدن آن‌ها در فساد
- 12- انحراف جوانان و نوجوانان. (زارعی، 1372).

امر به معروف و نهی از منکر و حقوق موضوعه:

در فقه اسلامی، سه مرحله برای این وظیفه مهم در نظر گرفته شده است:

(الف) اظهار تنفر قلبی: تنفر قلبی از گناه لازمه ایمان بوده و بر همگان واجب عینی است.

(ب) امر و نهی گفتاری.

(ج) استفاده از زور و قدرت. (اکبری-1380).

نگاهی عمیق به اولویت بندی مراحل اجرای این وظیفه خطیر بیانگر این مهم است که دین مبین اسلام به حقوق اجتماعی و حفظ حرمت شخصیت افراد بسیار احترام گذارده و برخورد یدی و جدی و سخت را آخرین قدم برای اجرای امر به معروف و نهی از منکر می‌داند.

نگرش دانشگاه به حقوق اساسی افراد در باب امر به معروف و نهی از منکر چگونه باید باشد؟

بررسی حقوق بشر در تاریخ گذشته نشان می‌دهد که از هزاران سال پیش آدمیان به فکر حقوق و تکالیف خود در برابر یکدیگر بوده‌اند. برخی معتقدند که نخستین پایه گذاران حقوق عام بشری پیامبران و ادیان الهی می‌باشند. بعضی هم نخستین تلاش بشر را به حمورابی حکمران بابل، حدود 2 هزار سال قبل از میلاد، نسبت می‌دهند و این در حالیست که برخی گفته‌اند اعلامیه حمورابی از فرهنگ آسمانی و آیین ابراهیم خلیلی (ع) تأثیر فراوان پذیرفته است. و بالاخره آخرین گام این پویه قطعنامه‌ای است که مجمع عمومی سازمان ملل متحد در دهم دسامبر 1948 به عنوان (اعلامیه جهانی حقوق بشر) تنظیم و تصویب کرده است.

اسلام که از متن وحی و ناموس طبیعت برخاسته و با سرشت انسان عجین است، نخستین و کاملترین پیام آور حقوق بشر در کلام و عمل بوده و بهترین منادی ارزشهای معنوی انسانی که انسان را تا بالاترین درجات و عالی‌ترین مقامات یعنی خلیفه خدا در زمین معرفی نموده است. پایه و اساس نظام اسلامی بر مبنای یکتاپرستی و وحی الهی و

کرامت و ارزش والای انسانی قرار داشته و هرگونه ستم‌گری و سلطه‌پذیری به هر شکلی که باشد منفی مردود شناخته شده است.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که ثمره انقلابی بی‌نظیر در جهان معاصر است به شکلی بسیار منطقی و رسابه حقوق اساسی مردم و ملت ایران و نیز امت اسلامی پرداخته و در چندین اصلی کلی و بنیادین بدان تصریح نموده است. (شعبانی-1385).

اصل 8 قانون اساسی در مورد امر به معروف و نهی از منکر چنین می‌گوید: در جمهوری اسلامی، دعوت به خیر امر به معروف و نهی از منکر وظیفه ایست همگانی و متقابل بر عهده مردم

نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت، شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌کند. «و المؤمنون و المؤمنات بعضهم اولیاء بعض یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر» (توبه-71) (قانون اساسی-1383).

چگونه می‌توان به کرامت انسانی و حقوق افراد مسلمان بی‌توجه بود در حالی که دین عدالت محور اسلام حتی به حقوق غیرمسلمانان نیز احترام می‌گذارد چنانچه در اصل 14 قانون اساسی و به حکم آیه شریفه «لَا یَنْهَکُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِیْنَ لَمْ یُفَاقِبُوْکُمْ فِی الدِّیْنِ وَ لَمْ یُخْرِجُوْکُمْ مِنْ دِیَارِکُمْ اَنْ تَبْرُوْهُمْ وَ تُقْسِطُوْا اِلَیْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ الْمُقْسِطِیْنَ» دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند. (قانون اساسی، 1383). بنابراین بر مسئولین دانشگاهیست که در عین اجرای درست و منطقی فریضه کفایی امر به معروف و نهی از منکر به حقوق اساسی افراد که آن نیز برگرفته از دستورات اسلام ناب محمدی است خدشه‌ای وارد نگردد.

در ذیل به برخی از حقوق اساسی مردم که برای اجرای عادلانه امر به معروف و نهی از منکر باید بدانها توجه کرد، اشاره می‌شود:

□ مبحث اول:

الف) انواع حقوق مردم در قانون اساسی:

▲ بند 1- اصل مساوات و برابری:

اولین اصل از فصل سوم که در خصوص حقوق ملت تنظیم شده است چنین بیان می‌کند؛ «مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق اساسی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها امتیاز نخواهد بود.»

همچنین در بند 9 اصل سوم قانون اساسی می‌خوانیم: «دولت جمهوری اسلامی ایران برای رسیدن به اهداف مندرج در اصل دوم⁴ مکلف به رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های مادی و معنوی می‌باشند.»

⁴ قانون اساسی، 1383، اصل دوم: عدل خدا در خلقت و تشریح، کرامت و ارزش والای انسانی و ...

قانون اساسی حتی بالاترین شخصیت نظام را از این اصل مستثنی نکرده و در ذیل اصل 107، چنین آورده است: «رهبر در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است.» (شعبانی - 1385).

▲ بند 2- حقوق زن:

در اصل هشتم از اصول کلی قانون اساسی، همانگونه که مردان را موظف به اصلاح جامعه از طریق امر به معروف و نهی از منکر می نماید زنان را نیز از این امر مستثنی نکرده و این وظیفه اساسی و مهم را بر عهده آنان نیز نهاده است و همه آنان را با رعایت قانون، امر به دعوت به خیر و اشاعه ارزش های انسانی و الهی و جلوگیری از ضدازش ها و منکرات نمونه است.

▲ بند 3- حقوق سیاسی افراد:

بر اساس اصل 25 قانون اساسی «بازرسی و نرساندن نامه ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هر گونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون».

▲ بند 4- حقوق اجتماعی مردم:

حق داشتن شغل مناسب:

هر کس هر شغلی را که مایل است می تواند انتخاب کند لیکن مشروط بر اینکه مغایر با دستورات اسلام و مصالح عمومی نباشد. مثلاً کسی حق ندارد به استناد اصل آزادی انتخاب شغل در جامعه اسلامی به ایجاد مرکز فساد و فحشاء و به تولید مواد مخدر و افیونی پردازد.

- حقوق قضایی افراد در جمهوری اسلامی ایران:

حق دادخواهی:

قانون اساسی با الهام از دستورات الهی مقرر می دارد: «دادخواهی حق مسلم هر فرد است (یعنی اعم از مسلمان و غیرمسلمان) و هر کس می تواند به منظور دادخواهی به دادگاه های صالح رجوع نماید (قانون اساسی، 1383، اصل 34).

□ مبحث دوم: آزادیهای اساسی مردم:

الف- آزادی از دیدگاه های مختلف:

واژه آزادی، زیباترین و محبوب ترین واژه نزد افراد و البته توجیه کننده ترین وسیله برای انجام برخی اعمال و رفتارهای هنجار یا ناهنجار اجتماعی و اخلاقی می باشد.

اغلب علمای سیاست و حقوق، معنای آزادی را به «عدم المانع» تفسیر و تعریف نموده اند.

مونتسکیو در تعریف آزادی می گوید: «آزادی یعنی اینکه انسان حق داشته باشد هر کاری که قانون اجازه داده و می دهد بکند و آنچه که قانون منع کرده و صلاح او در آن نیست، مجبور به انجام آن نگردد».

در اعلامیه حقوق بشر فرانسه (مصوب 1789) در تعریف آزادی آمده است: «توانایی انجام هر کاری که موجب ضرر و زیان دیگران نباشد».

قرآن مجید باترسیم چهره‌های اسوه و الگویی از انبیاء و اولیاء خدا که بهترین مظاهر آزاد مردی و آزاداندیشی هستند، بشر را به سوی رسیدن به چنین الگوهای دعوت می‌کند. اما نکته ای که بیش از همه در خور توجه است اینکه، اسلام آزادی واقعی و نخستین مرحله آن را در آزادی روح و تن انسان از شهوات و تمایلات نفسانی دانسته و قبل از هر چیزی او را دعوت به رهایی از سجن شیطان نفس رهنمون می‌باشد. علاوه بر اینکه پیامبر اکرم (ص) هدف و انگیزه اصلی بعثت خود را اتمام و اکمال مکارم اخلاق و ارزشهای والای انسانی معرفی کرده است⁵ و قرآن مجید نیز بکرات از تن دادن به حکومت و ولایت طاغوتیان و حکام ظلم و جور بر حذر داشته و بشدت از این امر جلوگیری و ممانعت نموده است. (شعبانی - 1385).

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «امت من همواره در خیر و نیکی خواهند بود؛ مادامی که امر به معروف و نهی از منکر و تعاون و همکاری بر نیکی کنند ولی اگر چنین نکنند، برکات از آن‌ها گرفته شده بعضی از آن‌ها بر بعضی دیگر مسلط می‌شوند در حالیکه نه در زمین و نه در آسمان، یار و یآوری ندارند. (حرعاملی - 1414ق).

قانون اساسی با الهام از منابع و مبانی تفکر اسلامی، دولت را موظف به تأمین آزادیهای مشروع و قانونی ملت ایران می‌نماید. در بند هفتم از اصل سوم آمده است: «دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم هم امکانات خود را برای تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون بکار برد.» (شعبانی - 1385).

ب: اقسام آزادی‌ها:

1 - آزادی فردی:

در اسلام آزادی یک امر قراردادی و جعلی نیست بلکه امری فطری است که با خلقت هر انسانی در نهاد او به ودیعه گذاشته میشود و کسی را حق سلب آن از دیگری نیست.

2 - آزادی فکر و عقیده:

قانون اساسی در اصل 23 می‌گوید: «تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد.»

در سایه همین عقیده و آزادی بود که بارها در صدر اسلام، دانشمندان مادی و غیرمادی به بحث و مناظره با پیامبر و ائمه (علیهم السلام) پرداخته و از آن رعب و هراسی نداشتند.

اما از طرف دیگر «هر سخن جایی و هر نکته مکانی دارد» چرا که انتقاد و اعتراض به هر حکومتی چنانچه با ابزار نامشروع و به انگیزه نامشروع و غیرمنطقی صورت گیرد، طبیعی است که تعادل و آرامش جامعه را بهم می‌زند. بنابراین، اسلام بر اساس یک منطق عقلایی به حقوق طبیعی انسانها نظیر آزادی بیان و قلم، آزادی فکر و عقیده و اظهار نظر احترام گذاشته و میدان فعالیت را برای این امر کاملاً باز و آزاد قرار داده است.

لیکن بر اساس یک امر عقلایی و منطقی دیگر، این قبیل آزادی‌ها را مشروط به صلاح امت و منطبق بر موازین اخلاقی و ارزشی و قوانینی که قانون گذاران ذیصلاح آن جامعه تدیون می‌کنند، نموده است.

⁵ . انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق.

⁶ . لاتتخذوا اولیاء من دون الله و

3- آزادی سیاسی:

قانون اساسی در اصول 26 و 27 خود به آزادی تشکیل احزاب و جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و اسلامی و حتی غیراسلامی از اقلیت‌های دینی شناخته شده، اشاره کرده و ضمناً متذکر شده است که جلوگیری از شرکت افراد در این قبیل اجتماعات و یا اجبار به شرکت در آنها ممنوع می‌باشد. لیکن این امر نیز همانند اظهار نظر و بیان مطالب منطقی است که باید طبق ضوابط و اصولی باشد که نهایتاً در جهت اصلاح جامعه و رشد صحیح افکار عمومی باشد. لذا قانون اساسی نیز، این آزادی را مشروط به اموری کرده است که عبارتند از:

الف- نباید به اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساسی جمهوری اسلامی که با بالاترین مقدار آراء مثبت جامعه پذیرفته شده است، نقض کند.

همچنین باید از هموار داشتن سلاح گرم و سرد و رعب انگیز و اعمال و اجتماعات منحل مبانی اسلام و اعتقادات مردم ممانعت به عمل آید.

4- سایر اقسام آزادی‌ها:

▲ آزادی‌های مربوط به فرق اسلامی (غیرشیعی):

بر اساس اصل 12 قانون اساسی دین رسمی کشور ایران، اسلام، مذهب جعفری اثنی عشری است و این اصل الی الابد غیرقابل تغییر است. لیکن در همین اصل از پنج فرقه بزرگ و معروف اسلامی (حنفی، مالکی، شافعی، حنبلی، زیدی) نام برده شده و ضمن تصریح به لزوم حفظ احترام به فرق مزبور می‌گوید: «... پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی، طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه (ازدواج-طلاق-ارث و وصیت) و دعاوی مربوط به آنها در دادگاه‌ها رسمیت دارند. (شعبانی-1385). بنابراین دانشگاه باید آنان را شناخته و به حقوق اساسی ایشان احترام بگذارد البته به شرط آنکه این فرق منحل نظم عمومی جامعه نشود.

□ مبحث سوم: مصونیت‌ها:

یکی از نعمت‌های مهم و باارزشی که انسان‌ها همواره در دستیابی بدان تلاش می‌کنند و آن را برای زندگی شخصی و اجتماعی خود ضروری و اساسی می‌دانند داشتن امنیت و آسودگی خاطر برای خود و خویشان می‌باشد. آدمی مایل است علاوه بر جان و مال، از حیث مسکن و شغل و شخصیت اجتماعی و از هرگونه تجاوز و تعرض مصون بوده و نزدیکان او نیز از این نعمت برخوردار باشند. (شعبانی-1385).

دیدگاه فرهنگی اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر به انسان:

در حکومت اسلامی، نظارت عمومی و همگانی ضامن دوام و بقا جامعه و نیروی عظیمی برای مبارزه با مفسد است و اگر همه‌ی مسلمانان با انجام آن، جامعه را سالم سازند می‌توانند بزرگ‌ترین مشکلات را حل و دشمن را منکوب کنند.

دین اسلام برای سعادت بشر و جامعه برنامه و دستور و احکام دارد. از جمله امر به معروف و نهی از منکر که سرنوشت مسلمانی با مسلمان دیگر در ارتباط است و هیچ کس چشم خود را بر اعمال دیگران نمی‌بندد، و حتی اگر برای نجات خود هم باشد نسبت به دیگران بی‌تفاوت نخواهد بود. شعر سعدی گویای همین مطلب است:

صاحب‌دلی به مدرسه آمد ز خانقاه	بشکست عهد صحبت اهل طریق را
گفتم میان عالم و عابد چه فرق بود	تا اختیار کردی از آن این فریق را
گفت آن، گلیم خویش بدرمی برند موج	وین جهد می‌کند که بگیرد غریق را

فریضه امر به معروف و نهی از منکر برای اصلاح جامعه و پیروی بر مشکلات قرار داده شده و بهترین راه برای سعادت جامعه و فرد است. (بسیج و همکاران، 1386). از سوی دیگر برای کسب موفقیت در هر جامعه‌ای باید به مبانی فرهنگی آن نیز توجه نمود.

در تقسیم بندی‌های فرهنگ، آن را به مادی و معنوی تقسیم می‌کنند، ارزش‌ها، افکار، اعتقادات و... جزء معنوی (فرهنگ) و اشیاء، ابنیه و... را مادی (تمدن) نامیده‌اند و عده‌ای نیز مراحل پیشرفته فرهنگ را تمدن گفته‌اند. بحث فرهنگ عمدتاً تا پیرامون ارزش‌ها، هنجارها و سبیل‌ها دور می‌زند.

در لایه‌بندی ابعاد جامعه از محسوس به نامحسوس به ترتیب، اقتصاد، سیاست، اجتماع و فرهنگ قرار دارد. یعنی لایه زیرین جامعه، فرهنگ است که به معنویت نزدیک‌تر است تا مادی و بنابراین اگر فرهنگ اصلاح شد و صحیح بود، جامعه تضمین سعادت‌مندی دارد. (بسیج و همکاران، 1386). بنابراین آشنایی با حقوق فرهنگی ملت از ضروریات اصلاح جامعه می‌باشد.

□ حقوق فرهنگی ملت در قانون اساسی:

همچنین دولت مکلف است امکانات لازم جهت ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوا و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی را فراهم آورده و زمینه‌های مناسب و ابزار مورد نیاز را جهت بالابردن سطح آماجیهای عمومی در تمام زمینه‌ها با استفاده از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و غیره، تهیه کند. (شعبانی - 1385).

دیدگاه تربیتی و روانشناسانه ی امر به معروف و نهی از منکر به انسان:

انسان فطرتاً اجتماعی (مدنی الطبع) است اما در ابتدای تولد، راه و رسم زندگی در جامعه را نمی‌داند. بنابراین جامعه‌پذیر شدن، یعنی انسان از بدو تولد چگونه با جامعه و فرهنگ (ارزشها و هنجارها) انطباق یابد.

سعدی یک باب از گلستان را در تأثیر تربیت آورده و می‌گوید:

هر که در خوردیش ادب نکند
هر که در خوردیش ادب نکند
چوب تر را چنان که خواهی پیچ
نشود خشک جز به آتش راست

متناسب با خصوصیات رفتاری کودک در سنین مختلف، عواملی به تربیت و جامعه‌پذیری وی تأثیر دارند که عبارتند از: خانواده، مدرسه، همسالان، رسانه‌ها و سایر افراد و عوامل محیطی که قدرت شاکله‌ی وی را شکل می‌دهند. تأثیر دارند که عبارتند از:

مرحله 1- خانواده: کودک از طریق تقلید و تلقین، ارزش‌ها و هنجارها را فراگرفته و عمل می‌کند به گونه‌ای که تغییر بعضی از آنها مشکل است. مثال: «العلم فی الصغر کاللقش فی الحجر» اینجاست که نقش امر به معروف و نهی از منکر و چگونگی اجرای آن، شرایط و جوب و مراتب و تأثیر آن مطرح می‌باشد.

مرحله 2- مدرسه: که شامل مهدکودک، کودکستان، ابتدایی و مراحل بالاتر تحصیل می‌باشد. در این مرحله عوامل انسانی و مادی مدرسه تداوم بخشی تعالیم خانواده اند (بسیج و همکاران، 1386) مدرسه و معلم مهم‌ترین نقش و اثر را در شخصیت و تکامل روحی و معنوی انسان‌ها خواهند داشت چرا که نخستین دوران تعقل و تفکر و اندیشیدن از همین زمان آغاز می‌شود. حضرت علی(ع) به فرزندش امام حسن مجتبی(ع) فرمود: «قلب کودک نوره همانند زمین خالی از گناه و بذر است که هر تخمی در آن افشا شود بخوبی پذیرفته و درخود می‌پرواند.» (شعبانی-1385).

مرحله 3- در این مرحله و فراغت از تحصیل، در جامعه ما و بسیاری از جوامع، خدمت سربازی تأثیر بسزایی در جامعه پذیر کردن جوان دارد.

مرحله دیگر: اشتغال است که همکاری در محیط شغلی دارای تأثیرات تربیتی و اخلاقی‌اند. (بسیج و همکاران-1386). به همین مناسبت است که اسلام با ظرافت و زیبایی خاصی به بحث دوست‌یابی نگرسته و بر تأثیر گروه همسالان بر آراء، افکار و عقاید افراد تأکید دارد.

امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه میان حوزوی:

نقش حوزه و دانشگاه و لزوم هماهنگی آنها در پاسداشت امر به معروف و نهی از منکر:

قبل از شروع بحث در خصوص لزوم وحدت حوزه و دانشگاه، مناسب است که به برخی از منکرات مبتلا به جامعه اشاره ای شود تا در فهم بیشتر اهمیت رابطه تنگاتنگ این دونهاد انسان ساز، کمک شایانی گردد.

□ انواع منکرات یا ترک معروف‌ها:

بروز ابعاد مختلف منکر(اخلاقی- فرهنگی- سیاسی و ...) نشان دهنده این است که دشمن با آرامش خاطر پیشروی کرده است و همچنان بدون هیچ وقفه‌ای به پیش می‌رود.

شیوع گسترده: بوروکراسی، پارتی، خیانت و اختلاس و رشوه، سست شدن اعتقادات و کم‌رنگ شدن ارزش‌ها، ترک نماز و بی‌تفاوتی به مسائل دینی. انحرافات جنسی - پرخاشگری - فحاشی - خودکشی - خودارضایی - دروغ‌گویی - بی‌توجهی به مقررات - گوش دادن به نوارهای مبتذل - ویدئوگرایی - چشم‌چرانی - فقر و اعتیاد - سرقت - تقلید از مدها و ضد ارزشی غرب - آرایش و نمایش و پوشش نامناسب - ارتباط با افراد فاسد - اتخاذ شیوه غربی در دوستیابی پسر و دختر - فرار از کلاس - ارتباط نامشروع - قانون‌گریزی - دین‌گریزی - تن‌پروری - گرایش به تجملات در رفاه طلبی - پیروی از تفکرات منحط غربی - ترویج فرهنگ ابتذال و لابلایگری - (زارعی، 1372).

تقلب در امتحان - بی‌احترامی به دیگران به ویژه اساتید - وابستگی به گروه‌های مخالف یا معاند و مغرض - تهمت زدن و غیبت کردن - تمایل به تجرد - کبر و غرور علمی - بی‌توجهی به تاریخ گذشته - نداشتن روحیه نقادی - تمایل به مطالب درسی کم و آسان - نداشتن روحیه تحقیق و جستجو - گرایش به تفریحات ناسالم - بی‌اطلاعی از اخبار جهان - گرایش به خرافات و همسویی با کسانی که به ترویج آن می‌پردازند - (بسیج و همکاران، 1386). سوء استفاده از برنامه های ماهواره و اینترنت - سوء استفاده از خدمات تلفن همراه و غیره. که رواج این همه فساد و تباهی و منکرات، تنها عاملش دوری از خدا و درک نکردن فلسفه واقعی عبادات می‌باشد.

□ چرا وحدت حوزه و دانشگاه؟

با توجه به آنچه بیان شد لشکریان معروف قبل از این که زمینگر شوند و به سیمهای خاردار نفس یا شیاطین خارجی گرفتار شوند باید با ایجاد برنامه های منظم و منطقی به مبارزه با منکرات درون و بیرون بپردازند. به نظر می‌رسد در میان منکرات مورد بحث، آنچه به عنوان ام منکرات مطرح می‌باشد، منکر فرهنگی است که در قالب تهاجم فرهنگی با شاخه های متنوعش پا به عرصه وجود نهاده است که در واقع تهاجم فرهنگی از همین بعد بیشترین پیروزیها را نیز کسب نموده است. در همین راستا به سخن گهربار حضرت امام (ره) اشاره می‌شود که فرمودند: «ضربه زدن به نسل جوان و مخدوش کردن فرهنگ انقلابی حاکم بر ذهنیت جامعه، از جمله اهداف مهمی است که دشمنان اسلام در هجوم حساب شده فرهنگی علیه مردم مسلمان ایران دنبال می‌کنند. آنها در این تهاجم به مقوله های گوناگون فرهنگی نظیر تبلیغات و هنر، کتاب، مقاله، فیلم و تولید کالاهای فرهنگی پناه آوردند و تنها راه مقابله با آن بهره‌گیری صحیح و آگاهانه از همین مقوله هاست... (روزنامه جمهوری اسلامی، 73/2/61).

اگر به استناد روایت (العلم علمان، علم الادیان، و علم الابان) (علامه مجلسی، بحار الانوار، ج 1). دانش‌ها به دانش آسمانی و زمینی، معنوی و مادی، فراطبیعی و طبیعی، منقسم می‌شوند. همانگونه که وجود حوزه‌ها به عنوان پایگاه کاوش دانش فراطبیعی، لازم است؛ وجود دانشگاه‌ها نیز به عنوان مرکز کنکاش های دانش طبیعی امری ضروری می‌نماید.

اگر بین کتاب تکوین که دانش طبیعی به آن پرداخته با کتاب تشریح که در حیطه دانش فراطبیعی قرار دارد، رابطه تنگاتنگ و ناگسستنی برقرار است پس می‌بایست بین دانشیان دو کتاب تکوین و تشریح یعنی حوزه و دانشگاه نیز وحدت و یکپارچگی پایدار برقرار باشد اگر جز این باشد جای شگفتی خواهد داشت.

نگاه به اندیشه‌وران به عنوان خدایگان و نیز منوط شدن صلاح و فساد امت به عالمان؛ عمق و حساسیت مسئولیتی که متوجه حوزه و دانشگاه در جامعه ما به عنوان آگاهان در نگاه مردم است، را نشان می‌دهد. (نصیری - 1372).

مقام معظم رهبری حضرت آیت ا... خامنه‌ای درباره نقش تاریخی روحانیت می‌فرماید: «اگر روحانیت و علما و تبلیغات دینی نبود هرگز مبارزه و انقلاب اسلامی به پیروزی نمی‌رسید و امروز نیز تداوم انقلاب اسلامی به استمرار حضور جدی روحانیون در صحنه‌های گوناگون انقلاب اسلامی بستگی دارد. به یقین باید گفت، حوزه و دانشگاه دو سنگر نفوذناپذیر و دو دژ مستحکم در برابر حملات ناجوانمردانه و طراحی شده فرهنگی در ابعاد مختلفش می‌باشند. سنگرهای ام‌المنکرات از طریق آتش تهیه این دو کانون بزرگ هدایت و بالندگی افکار، در هم کوبیده می‌شود. (زارعی-1372).

دلایل اهمیت نقش الگویی اساتید حوزه و دانشگاه در احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر:

در بیان اهمیت نقش الگویی روحانیون و عالمان، با استناد به حدیث حضرت علی (ع) فتح باب می‌کنیم: حضرت علی (ع) می‌فرماید: «ملت‌هایی که پیش از شما به هلاکت رسیده و نابود شدند، فقط به خاطر این بود که هرگاه مردم، مرتکب گناه و معاصی می‌شدند روحانیون و عالمان دینشان آنان را از کار زشت، باز نمی‌داشتند و چون این وضع ادامه یافت، کیفرهای الهی بر آنان نازل گردید، پس بر شماست که امر به معروف و نهی از منکر کنید. (کلینی رازی-1348).

امام راحل در خطاب به علما و روحانیون می‌فرماید: «شما موظفید خود را بسازید، انسان کامل شوید و در مقابل نقشه‌های شوم دشمنان اسلام ایستادگی کنید، اگر منظم و مجهز نگردید و به مقاومت و مبارزه علیه ضرباتی که هر روز به پیکر اسلام دارد می‌آید نپردازید هم خود از بین می‌روید و هم احکام و قوانین اسلام را فانی می‌سازید و شما مسئول خواهید بود. شما علما و طلاب در رأس و دیگر مسلمانان پس از شما مسئولند- (کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیت) (زارعی-1372).

دانش خواهی و دانش دوستی و گریز از جهل و نادانی سرشت و جبهه آدمی است، لذا همگان در کمال و ارزش علم و عالم و نقص و بی‌مقداری جهل و جاهل، اتفاق نظر دارند. هر اجتماعی بطور طبیعی به آگاهان و ناآگاهان خواص و عوام تقسیم می‌گردد. طبیعی‌ترین جریانی که در پی این تقسیم پدیدار می‌شود، پیروی و دنباله روی همواره دسته دوم از دسته نخست یعنی ناآگاهان از آگاهان است. چه پرنغز و آموزنده است فرمایش پیامبر اکرم (ص): «دو گروه از امت من اگر اصلاح شوند امت من اصلاح می‌شود و اگر گمراه شوند امت من به تباهی درافتند. آن دو گروه عبارتند از: زمامداران و دانشوران. (نصیری-1372)

در جای دیگر این وجود گهربار می‌فرماید: «حتما باید امر به معروف و نهی از منکر کنید و دست افراد نادان را بگیرید و به سوی حق دعوت نمایید والا خداوند قلوب شما را همانند یکدیگر می‌کند و شما را از رحمت خود دور می‌سازد. همان طور که آنها را (کافران بنی اسرائیل را) از رحمت خویش دور ساخت.⁷ هم‌چنین امام صادق (ع) می‌فرماید: «این دسته از بنی اسرائیل که خداوند آنها را لعنت و مزمت کرده هرگز خودشان در کارها و مجالس گناهکاران شرکت نداشتند بلکه فقط هنگامیکه آنها را ملاقات می‌کردند، در چهره آنان می‌خندیدند و با آنها مأنوس بودند» (مکارم شیرازی، 1368).

⁷ تفسیر نمونه، ج 5-ص 44، ذیل آیات 80 و 78 سوره مائده به نقل از تفسیر مجمع البیان و تفسیر قرطبی و تفسیر برهان و تفسیر نورالتقلین، ذیل همان آیه.

چه بسا انسان هایی شایسته ای که خود در مقام رفتار، عامل به معروف و تارک منکرند اما نسبت به ترک معروف و انجام منکر از طرف دیگران هیچ عکس العملی از خودشان نمی دهند. این کار از عموم مردم سرزند ناپسند است اما اگر از دانشیان حوزه و دانشگاه صورت پذیرد به دو جهت سخت نکوهیده است:

الف- خود شخص بسان دیگران با ترک فرمان الهی و ارتکاب معصیت با سکوت خود بخشی از مسئولیت پیدایی منکر و ترک معروف را به دوش گرفته است.

ب- با توجه به نقش آفرینی نحوه واکنش او در این گونه موارد در دیگران، اهمیت و ضرورت این دو فریضه الهی را در نگاه مردم سست و کمرنگ می سازد.

باز به همین دلیل است که اگر مسئولیت یک طلبه و دانشجو در احیای این دو فریضه بیشتر از مردم کوچه و بازار است مسئولیت استاد حوزه و دانشگاه در این رابطه دو چندان خواهد بود. (نصیری-1372).

اهم وظایف حوزه و دانشگاه:

□ 1- تبیین معروف ها:

بسیاری از معروفها برای مردم شناخته شده است همچون اقامه صلوه اما برخی از معروفها و منکرها در اثر رویکرد غافلانه مردم یا پیدایش روابط نوین اجتماعی و پیچیدگی های زندگی امروزی و ... جای خود را با دیگری عوض کرده یا در هاله ای از ابهام فرو رفته است. بعنوان مثال رشوه خواری و رباخواری که از طرف شریعت به عنوان آفتی بزرگ برای اقتصاد و امنیت روانی جامعه معرفی شده و با اعلان حرمت، مورد مذمت قرار گرفته، ناگهان به عنوان دو وسیله مهم برای گره گشایی در روابط اجتماعی با دادن رشوه در قالب هدیه و پاداش و راهکار حل بن بست های مالی اشخاص در قالب معاملات پولی (به صورت قرض همراه با بهره) در میان جامعه رخ می نماید.

□ 2- پاسداشت عملی :

امام صادق (ع) چه زیبا فرموده اند که: «کونوا دعاه للناس باعمالکم و لاتکونوا دعاه للناس بالستکم». (علامه مجلسی، بحارالانوار، ج 1).

مردم را با رفتارشان به حق و صواب رهنمون باشید نه با زبانتان.

و چه خوش گفت سعدی که: دو صد گفته چون نیم کردار نیست.

فطرت آدمی حقیقت جویی و صداقت طلبی است اگر کسی دعوت به معروف کند و خود آن را پاس ندارد و از منکر پرهیز کند و خود به آن تن دهد نه تنها دعوت و پرهیز او بی اثر است بلکه هويت او از نگاه دیگران عاری از حقیقت و صدق است. اینچنین عالم نمایی بی حقیقت روز محشر بر جبین «داغ الالهذا من الکفار» دارد.

□ 3- احیاء، نسبت امر به معروف و نهی از منکر:

مقصود این است که دانشور حوزه و دانشگاه، آن هنگام که می بیند معرفی ترک شده یا منکری انجام یافته، آرام ننشیند و با سکوت خود، مرگ و خاموشی این دو سنت را باعث نگردد.

پس از مباحث فوق این سؤال مطرح می‌گردد که این دو قطب بزرگ علمی و معنوی جامعه چگونه می‌توانند در زمینه‌ی احیای امر به معروف و نهی از منکر نقش‌آفرینی کنند.

روحانیت و ابزار توسعه معروفات و نفی منکرات:

- 1- مساجد
- 2- جمعه و جماعت
- 3- وعظ و خطابه
- 4- ارتباط با جوانان و نوجوانان
- 5- تبیین و تفسیر فرهنگ قرآنی در مجامع علمی و جامعه
- 6- ارشاد و راهنمایی خانواده‌ها و اطلاع‌رسانی به آنها.

□ مساجد:

«مساجد بهترین سنگرها و جمعه و جماعات مناسب‌ترین تشکل و بیان مصالح مسلمین می‌باشد.» «ان الصلوه ینتهی عن الفحشاء و المنکر و لذكر الله اکبر و الله یعلم ماتصنعون» (عنکبوت-45).

□ وعظ و خطابه:

آنچه که یک روحانی آگاه و عامل می‌تواند از طریق وعظ و خطابه جهت بسط دایره معروفات و نفی منکرات در سطح وسیع در میان مجامع گوناگون گام بردارد بطور خلاصه به شرح ذیل است:

- 1 - معرفی ارزش‌ها و ضدازش‌ها
- 2 - بررسی پدیده‌های جنایی و ضد اخلاقی غرب
- 3 - تبیین ماهرانه فرهنگ غرب و محکوم کردن مسایل ضد اسلامی آن
- 4 - بیان اهداف عالی شهیدان
- 5 - بیان تقلید کورکورانه و آگاهانه و مضرات تقلید از جوامع غربی
- 6 - بیان مسائل مبدأ و معاد
- 7 - بیان اثرات سوء منکرات در زندگی

□ ارتباط با جوانان و نوجوانان:

حضرت امام (ره) می‌فرماید: «از روحانیت عظیم الشان تقاضا دارم که با طبقات جوان به چشم عطف و پدیری نظر کنند و بر طبقات جوان است که در حفظ روحانیت عظیم الشان کوشا باشند.» (امام خمینی، صحیفه نور، ج 1).

□ تبیین و تفسیر فرهنگ قرآنی در مجامع علمی و جامعه:

امروزه روحانیت و علمای مفسر قرآن، تبیین کننده مبانی قرآنی می‌باشند که اگر به نحوه مطلوب و برنامه‌ریزی شده در پی ارزشمندی ارزش‌های قرآنی باشیم، جامعه ما بویژه نسل جوان و نوجوان ما دچار فرهنگ غربی نشده و پای در وادی منکرات نمی‌نهند.

□ ارشاد و راهنمایی خانواده‌ها و اطلاع رسانی به آنها:

روش روشنفکرانه یک روحانی در این فراز از تعالیم یعنی کیفیت ارتباط با خانواده‌ها، در سایه امریه معروف ونهی از منکر جهت تقلیل انحرافات اجتماعی و ابتذالات و منکرات به طریق زیر پیشنهاد می‌گردد:

- 1 - روشنگری آنها در خصوص تسهیل ازدواج که مآلاً از انحرافات اجتماعی جلوگیری می‌کند.
- 2 - پایبند نمودن آنها نسبت به اعتقادات اسلامی
- 3 - بیان حسن ارتباط یک خانواده با خانواده های دیگر بر اساس اصل تولی و تبری
- 4 - راهنمایی آنها در خصوص عدم اعتقاد به خرافات و موهومات
- 5 - هشدار آنها نسبت به مواد مخدر در انواع مختلفش
- 6 - توضیح و تفسیر بعضی از مسائل مربوط به خانواده که در شکل‌گیری معروفات و کناره‌گیری از منکرات، نقش مثبتی را ایفا می‌نمایند که عبارتند از:
 - 1 - انحراف و لغزش پدر یا مادر در اخلاق
 - 2 - ارشاد آنها در خصوص تعیین محل سکونت مناسب
 - 3 - راهنمایی آنها نسبت به مسائل لغزش آفرین مثل مسائل جنسی و ...
 - 4 - توجیه خانواده ها جهت اعمال نکردن سلطه های بیجا، تبعیض، خشونت و ...
 - 5 - ارشاد خانواده ها نسبت به مسئله دعا و نیایش جهت کرایش به ارزش ها و معروف طلبی (زارعی - 1372).

روش‌های توسعه معروف توسط دانشگاه‌ها:

اساس کار نظام های آموزشی و تربیتی و پژوهشی، تعلیم و تربیت در یک کلام دعوت به خیر است، نظام دانشگاهی و رابطه تعلیم و تربیت میان استاد و دانشجو، خصلت ذاتیش، دعوت کردن به خیر و خوبی و روشنایی و تعالی علمی و معنوی است.

لیکن در مواردی وظیفه امر به معروف و نهی از منکر، در محیط دانشگاه یا هر محیط آموزشی ضرورت پیدا می‌کند. همانگونه که در اصل 8 قانون اساسی هم به طور صریح ابتدئاً دعوت به خیر و سپس امر به معروف ونهی از منکر را مطرح می‌کنند.

در این راستا ذکر 2 نکته ضروری می‌باشد:

الف) هر کاری راه و روش خاص خود را دارد که بدون آن موفقیت حاصل نمی‌شود.

همچنین از آن روی که طبیعت و تربیت و محیط رشد انسان ها با یکدیگر متفاوت است، شیوه های تأثیرگذاری برآنان نیز متفاوت خواهد بود، بنابراین اولین قدم قبل از هر کاری شناخت روحیات و ویژگی های طرف مقابل است.

ب) توجه به کرامت ذاتی و ارزش وجودی هر انسانی قبل از به کار بردن هر شیوه ای می تواند کار ما را ساده تر کند. هر انسانی ولو گنهگار محاسن و خوبی هایی دارد که بازگویی و ذکر آنها می تواند او را متذکر به خوبی های دیگر کند. پس اولاً نباید شخصیت هیچ کس را تحریف نمود و او را یکسره بد دانست و در برخورد، او را کوچک کرد، و ثانیاً او را باید به خوبی های خودش متذکر شد و کرامت های فعلی و بالقوه او را بیان نمود. (بسیج و همکاران، 1386). [نگاه تربیتی و روانشناسانه ی امر به معروف و نهی از منکر].

باید توجه داشت که اگر بذر پاکی ها را در قلوب جوانان بیفشانند ثمرات پر بهایی را در زندگی آتی خود و هموعان خویش به بار می آورند. اگر این فرصت از کف برود و آینه قلب جوان با انواع منکرات، انس بگیرد و بدین سان با مصالحی سست و پوسیده پی ریزی ساختمان فرای زندگی را بنماید، چه باید کرد؟ در این خط مقدم تهاجم فرهنگی و میادین منکرات چه قشری از جامعه بیشتر قتل و عام می شوند؟ اگر سرمایه های بزرگ این جامعه به نابودی بگراید که هم اکنون نیز شاهد این افول می باشیم آیا اساتید حوزه و دانشگاه مسئولیتی ندارند؟

هر کجا که در برابر منکرات سهل انگاری کردیم، رشد قارچ گونه آن فرهنگ، انقلاب ما را متزلزل و اساس آن را تهدید کرده است.

غالب اساتید دانشگاه ها و همچنین بافت اصلی آن را، افراد مؤمن تشکیل می دهند اما قلیل افرادی هستند که از وضع موجود در جهت به انحراف کشاندن دانشگاه ها استفاده می کنند و اصل این مطلب را باید از عوامل تفرقه اندازنده یعنی روشنفکرهای فراماسون، درباری و یا وابسته به استکبار جستجو نمود.

بعضی از طبقه های دانشگاهی متأسفانه از تبلیغات این طیف از افراد، دیدی غیرمنطقی نسبت به معنویات و اعتقادات پیدا کرده اند و همچون صحابه نفاق نه به دین و معنویت اعتقاد داشته و نه چیزی از علم و معرفت دینی سرشان می شود و پیوسته اوقات به دنبال فضای آزاد به نحو مطلق و ایجاد سیستم دموکراتیک بر اساس عقل بشری که به لائیک منجر می شود، می باشند.

نتیجه این می شود: «در توسعه معروفات و محو منکرات، دانشگاه ها ابتدائاً باید از خود و دستگاه های درونی خود شروع به مبارزه با منکرات نمایند و اگر در این قدم اول پیروز شدند قهراً نقض اساسی در توسعه معروفات خواهد داشت. (زارعی، 1372).

بررسی ها نشان داده اند که نگرش فرد نسبت به پدیده های مختلف، رفتار فرد را نسبت به آنها شکل می دهند و پژوهش نسبت به نگرش های افراد و سنجش آنها می تواند چگونگی رفتار ایشان را در آینده نسبت به آن پدیده ما حاضر اجتماعی یا فرهنگی پیش بینی کند. (بارون⁹، بیرن¹⁰، گریفیت¹¹، 1974). بنابراین در گام اول، دانشگاه ها باید به تقویت نگرش های مثبت و دینی خود و اصلاح نگرش های غیر دینشان بپردازند.

⁹. Baron.

¹⁰. Byrune.

¹¹. Giffit.

در پژوهشی (واعظی-1382) به بررسی میزان آگاهی و نگرش دانشجویان در زمینه امر به معروف و نهی از منکر پرداخت به نتایج ذیل دست یافت:

نتایج مربوط به ارزیابی نگرش دانشجویان نسبت به اصول فریضه امر به معروف و نهی از منکر:

84/1 درصد افراد بررسی گنجانیدن مسائلی چون گرانی و رشوه را در برنامه‌های امر به معروف و نهی از منکر ضروری دانسته اند. بیشترین فراوانیهای نگرش دانشجویان به ترتیب در سؤالات ذیل دیده شده است:

- مسائلی چون گرانی، رشوه می‌توانند جزء برنامه‌های امر به معروف و نهی از منکر قرا بگیرند. $f\% = 84/1$

- اجراء امر به معروف و نهی از منکر می‌تواند اصلاح اجتماعی را به دنبال داشته باشد. $f\% = 70/5$

- ترویج امر به معروف می‌تواند موفقیت بیشتری را نسبت به اجراء نهی از منکر در جامعه نشان دهد.

$f\% = 67/6$

- می‌بایست جوانان بیشتر از اقشار دیگر جامعه، آشنایی کافی با مسائل امر به معروف و نهی از منکر داشته باشند. $f\% = 59-9$

- به نظر می‌رسد اجرای امر به معروف و نهی از منکر از طرف ارگانهای دولتی ضروری باشد. $f\% = 52/7$

یافته‌های فوق نشان می‌دهد که قشر فرهیخته اجتماع نگرشی مثبت نسبت به احیا و اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر دارند.

وحدت میان رشته‌ای علوم دانشگاهی در خدمت امر به معروف و نهی از منکر:

در بیان اهمیت نقش دانشگاه می‌توان به این فرمایش امام خمینی (ره) اشاره داشت که: «اگر چنانکه دانشگاه در اختیار چپاولگرهای شرق و غرب باشد، کشور در اختیار آنهاست، از دانشگاه است که می‌شود یک ملت اصلاح بشود، از دانشگاه است که می‌تواند یک ملت به تباهی کشیده شود.»

امروزه تمامی رشته‌های دانشگاهی می‌توانند به نحوی از انحاء در مقابل سیل منکرات و تهاجم فرهنگی در تمام ابعادش، وارد عمل شوند. علوم انسانی آن نقش هدایت افکار را برعهده بگیرد و گروه معارف آن، حلال مشکلات و ابهامات فکری دانشجویان و جوانان باشد.

به تمام جوانب نگاهی اندیشمندانه شود، در عین اینکه دانشجویان واحدهای درسی خود را می‌گذرانند، گام‌های بلند خود را در جهت کسب و توسعه معارف نیز بردارند.

مثلاً علمی از قبیل جامعه‌شناسی و روانشناسی در جنبه‌های تئوری و عمل می‌توانند گام‌های مؤثری در شناسایی بزهکاری‌ها، تفاوت‌های رفتاری و بررسی جرم‌ها و مجرمین، مناطق جرم خیز، مجرمین حقیقی و حقوقی و... بردارند که این امر بنفسمه، مسئولین و دست‌اندرکاران را وادار به تهیه و تدارک برنامه‌های کوتاه مدت و بلند مدت جهت جلوگیری از منکرات و توسعه معارف می‌نماید. از دیگر رشته‌های دانشگاهی نیز می‌توان به نحو احسن در توسعه معارف و کنترل منکرات استفاده نمود.

در تأیید این روش به سخنان مقام معظم رهبری اشاره می‌کنیم که به نظر می‌رسد برای رشته هنر مناسب باشد که می‌فرماید: «هر پیامی، هر دعوتی، هر انقلابی، هر تمدنی و هر فرهنگی تا در قالب هنر ریخته نشود شانس ماندن ندارد. شانس نفوذ و گسترش ندارد.»

رسالت دانشجوی و دانشگاه از دیدگاه میان رشته‌ای:

با توجه به مطالب فوق رسالت دانشجوی و دانشگاه در مقابله منکرات و توسعه معروف‌ها بیش از پیش خواهد بود. باید بیشتر احساس مسئولیت نماید. و هنر و ادبیات و شعر و علوم انسانی و غیره را در جهت تمدن محنت غربی سوق ندهد.

علم پزشکی را در جهت روشن شدن فلسفه آفرینش و خلقت سوق دهد و با شناخت سطحی نسبت به انسان، از کنار تاریخ، عبور نکند، بلکه باید به همه کسانیکه تاریخ را به جبر محکوم کردند بگوید: انسان آمده است تا بازگردد، انسان نیامده است تا بماند و یا خود را تسلیم تفکر اپیکوریستی بنماید و خود را در شهوات و تمایلات و هواپرستی و منکرات غرق نماید.

به این سخن شهید مظلوم دکتر بهشتی توجه فرمایید که می‌فرماید: «رسالت دانشجوی در این است که انقلابی بماند و همچنان پیشگام و پیشتان انقلاب باشد و پیش آهنگ حرکت باشد، اما نه چنان که از توده‌ها جدا شود و برای خودش به سویی برود و یک وقت پشت سرش را نگاه کند ببیند که از توده‌ها تقریباً کسی نیست. این است که دانشجوی باید فرهنگ این انقلاب را روز بروز بهتر بشناسد و بهتر پاسدار باشد. دانشجوی باید نقش‌های مورد حمایت جامعه را آماده نماید... او رسالتش در این است که در برابر دردهای جامعه برای همیشه حساس بماند نه اینکه تا فارغ‌التحصیل شد و یک شغلی پیدا کرد، حسایش کم شود... و باید روزه روز دردمندتر بماند». (زارعی-1372).

شیوه‌های دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر در جامعه و دانشگاه:

با توجه به آنچه در مقام اهمیت نگرش افراد نسبت به انجام رفتار، قبول یا رد عملی از سوی دیگران بیان شد، لزوم توجه و دقت به عوامل مؤثر بر تغییر نگرش افراد در مسائل مختلف، بیش از پیش مورد تأکید می‌باشد. از عوامل مؤثر بر تغییر نگرش افراد نسبت به امر به معروف و نهی از منکر، چگونگی دعوت او به مسائل خیر و نیک است.

تقدم دعوت به خیر بر امر و نهی، تقدم منطقی و عقلی دارد، چرا که تعلیم خوبی‌ها و دعوت به انجام آنها مقدم بر امر به خوبی‌ها و نهی از بدیهاست. تا کسی خوب و بد را نشناسد، نمی‌توان او را در معرض عتاب و خطاب به منظور عمل یا پرهیز از آنها قرار داد.

شیوه‌های دعوت به خیر:

الف) مستقیم ب) غیر مستقیم

مستقیم

1- پند و اندرز:

مخاطب باید اطمینان یابد که خیرخواهی ما از روی علاقه است و از موضع برتر با او سخن نمی‌گوئیم. [نگاه

رواشنا سانه]

2- برهان و استدلال:

برخی از رفتارهای غلط و غیرارزشی جوانان نه از روی عناد بلکه از روی جهل و یا قانع نشدن به انجام برخی کارها یا دوری از برخی دیگر رفتارهاست. در این مورد، قشر فرهیخته موظف است با بیان مستدل و دلایل مستند، زیبایی برخی اعمال و زشتی برخی دیگر را برای مخاطب خود واگو نماید.

3- یدارسازی فطرت:

انسان‌ها با وجود تمام تفاوت‌هایشان، لیکن در «فطرت» با هم مشترک و یکسانند. زبان فطرت، زبان مشترک آنهاست.

از این رو گفتگوی با فطرت انسان‌ها موفقیت بیشتری را موجب می‌شود به همین دلیل است که خداوند همه را به بازگشت به فطرت فرامی‌خواند:

« فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ » (روم/30).

4- تذکر و یادآوری:

انسان ویژگی که دارد این است که دچار فراموشی می‌گردد. خطاهای آدمیان یا انجام دادن امور خیر و افعال حسن، گاه از روی جهل است و گاه از روی غفلت و کمتر از روی عناد. غفلت را می‌توان با تذکر و یادآوری درمان کرد نه با موضع‌گیری و تندی کردن و تحقیر نمودن. [نگاه تربیتی و روانشناسانه]

3- تشویق و تنبیه:

انسان به طور طبیعی از پاداش، لذت می‌برد و از تنبیه گریزان است و همین مسأله موجب ترغیب او به انجام کارهای خوب و پرهیز از کارهای بد است.

این شیوه می‌تواند مورد استفاده مسئولین دانشگاه قرار گیرد و هم مورد استفاده اساتید مشروط بر اینکه اولاً حساب شده و دقیق باشد و از افراط و تفریط دوری شود، ثانیاً متنوع و گوناگون باشد چرا که سلیقه انسان‌ها متفاوت است.

(ب) غیرمستقیم: [نگاه تربیتی و روانشناسانه]

1- روش الگویی:

امام صادق (ع) فرمود: «کونوا دعاه الناس باعمالکم» با عمل خود مردم را به خیر و حق دعوت کنید.

2- بیان مثال:

خداوند سبحان، گاه با استفاده از تمثیل و تشبیه حقیقتی را بیان می‌کند یا باطلی را افشا می‌کند.

این روش برای کسانی که آشنایی چندانی با برهان و استدلال ندارند، شیوه‌ای بسیار مؤثر و مناسب است.

3- تغافل و تجاهل:

در مواجهه با قشر جوان و نوجوان، گاهی به عمد خود را به غفلت و عدم توجه زدن می‌تواند درس آموزنده برای آنان باشد. این شیوه وقتی کارساز است که عامل بفهمد ما متوجه عمل او شده‌ایم اما آن را نادیده گرفته‌ایم.

4- تأسف یا شادمانی:

گاه اظهار تأسف از فعلی که از آن مطلع شده‌ایم یا اظهار رضایت و شادمانی از فعلی دیگر، به مخاطب می‌آموزاند که کدام عمل درست و کدام نادرست است.

5- توجه به برخی و بی توجهی به برخی دیگر:

استاد می تواند در رفتار و گفتار خود به دانشجویانی که اخلاق و رفتار پسندیده تری دارند توجه بیشتر و به کسانی که گناهان و گستاخی بیشتری در بی توجهی به ارزش ها از خود نشان می دهند توجه کمتری بکند. به گونه ای که هر دو گروه دلیل رفتار استاد را متوجه شوند.

6- دوستی کردن و محبت ورزیدن:

اظهار محبت کردن و دوستی نمودن با کسانی که از کمبود محبت یا احساس تنهایی رنج می برند می تواند ما را به حریم تنهایی آنها وارد کرده و راه تأثیر گذاری و دعوت به خیر را برای ما هموار سازد. (بسیج و همکاران، 1386).

آداب اجرای امر به معروف و نهی از منکر:

- 1 - پرهیز از تجسس
- 2 - پرهیز از پرده دری
- 3 - پرهیز از دشنام
- 4 - پرهیز از تحقیر
- 5 - پرهیز از خودنمایی، کبر و غرور و خودپرتر بینی
- 6 - رفاقت و محبت
- 7 - صبر و تحمل
- 8 - اخلاص در عمل
- 9 - پرهیز از افراط و مدیریت

نظر به اینکه انسان ها از لحاظ ویژگی های شخصیتی، تربیتی، رفتاری، سلیق و علاقه، استعداد و دیگر ویژگی ها متفاوت هستند شیوه ی واحد برای همه ی آنان کارگشا و مؤثر نیست بلکه شیوه ها و روش های متنوع و گوناگونی را می طلبد. این مطلب در مورد نوع ترک معروف یا انجام منهی نیز مصداق دارد. بر حسب نوع گناه و سطح آن، شیوه ها باید متفاوت باشد. [نگاه تربیتی و روانشناسانه به امر به معروف و نهی از منکر]

شیوه های امر به معروف و نهی از منکر:

- 1- ابراز تأسف
- 2- بی اعتنایی
- 3- قطع محبت
- 4- ملامت
- 5- اعراض
- 6- اعلام خشم
- 7- تقبیح
- 11- مانع شدن
- 12- ارباب
- 13- اخطار
- 14- توبیخ کردن و سرزنش کردن
- 15- به رخ کشیدن
- 16- شفاف گفتن حقایق
- 17- اجبار

- 8- تذکر
9- نهی نمودن
10- کیفر دادن
18- تکرار
19- کنایه
20- اظهار ناراحتی (بسیج و همکاران، 1386).

بحث و نتیجه گیری:

اسلام دارای اصول اعتقادی و عملی است که مهمترین اصل اعتقادی آن توحید و مهم‌ترین اصل عملی آن، امر به معروف و نهی از منکر است. زیرا با عمل به چنین فریضه‌ای است که سایر احکام الهی، احیاء و اجرا می‌گردد و زشتیها از چهره جامعه و زندگی مسلمانان زدوده می‌شود و حضور ضروری صالحان در جامعه تثبیت می‌شود. فرهنگ مستکبرانه استثمارگرانه برخی از دول بیگانه، فکر شوم کشتار فرهنگ، فکر، اعتقادات و نگرش افراد خصوصاً جمعیت جهان اسلام را با هدف چپاول سرمایه‌های مذهبی و فکری در لفافه زیبای اشعاری چون جهانی شدن و دهکده جهانی پیچیده که ما امروزه، از آن به عنوان تهاجم فرهنگی یاد می‌کنیم.

عمق تهاجم به حدی است که امروزه شاهد تلخ‌ترین حوادث در کشورهای جهان بویژه - جهان اسلام - می‌باشیم. ایجاد ناامنی و تسلط فرهنگی و... در دستور کار سناریستهای تهاجم فرهنگی قرار گرفته و در این سناریوی پیچیده، هدف، نفوذ دادن فرهنگ اباحت در جوامع مسلمان و کوبیدن روحانیت مسلمان بویژه شیعه و جایگزین نمودن دین محرف مسیحیت و اندیشه‌های ضددینی است.

بنابراین بر فرهیختگان حوزه و دانشگاه (به عنوان قطب‌های اصلی علمی و مذهبی جامعه) به طور خاص و افراد جامعه به طور عام وظیفه است که یکبار دیگر با تبیین معروفات، پاسداشت فریضه امر به معروف و نهی از منکر، و احیای سنت این فریضه، ارزش‌های الهی و انسانی را متذکر شده و از پوسیدن و فروپاشی ارکان اساسی سلامت یک جامعه که همانا اعتقادات و ارزش‌های دینی مردم آن است جلوگیری کنند و اجرای این مهم را بسیار جدی تلقی کنند چرا که حضرت علی (ع) فرموده اند: همه اعمال نیک و حتی جهاد در راه خدا در مقایسه با امر به معروف و نهی از منکر مثل قطره در مقابل دریاست.

شایسته است که با حفظ حرمت افراد، توجه به عواطف و روحیات آنان، دقت به حقوق اساسی اجتماعی، فرهنگی و... در ابتدا به طور غیرمستقیم و پس در صورت لزوم به طور مستقیم، دعوت به خیر و در صورت لزوم به یادآوری و تذکار امر به معروف، اثرات مفید آن برای جامعه، رعایت و اجرای ارزش‌ها و... پرداخت و در نظر داشت که همه انسان‌ها نسبت به یکدیگر مسئولند و نباید نسبت به رفتار دیگران بی‌تفاوت بود و نسبت به اعمال دیگران کم و بیش نظارتها و عکس‌العملهایی داشت البته با حفظ عرض و آبروی آنان. بنابراین دقت و ظرافت اجرای این فریضه به خوبی آشکار می‌شود.

پیشنهادات:

- 1 - آموزش اصولی و مبتنی بر حقایق اسلام برای آمران به معروف و ناهیان از منکر
- 2 - تنظیم شاخص‌های دقیق مرتبط با (1- محتوا، 2- نحوه آموزش شهروندان مسئول و 3- اجرای اصولی این آموزش‌ها) توسط افراد ذی‌صلاح - ذی‌نفع و ذی‌علاقه نسبت به نظام جمهوری اسلامی ایران.

- 3 - برگزاری دوره‌های آموزشی ضمن خدمت جهت کارکنان و اساتید دانشگاه (دوره‌های ویژه شهروند مسئول و آموزش امر به معروف و نهی از منکر) که محتوای هر دوره آموزشی، تکمیل کننده آموزش‌های قبلی باشد.
- 4 - گنجاندن واحد درسی، شهروند مسئول- امر به معروف و نهی از منکر- بعنوان یک درس عمومی 2 واحدی ر برنامه آموزشی دانشگاه‌ها.
- 5 - برگزاری جلسات آموزشی و بحث و تبادل نظر به صورت علمی و آکادمیک با هدف اشاعه این فریضه توسط دفتر فرهنگ اسلامی دانشگاه‌ها.
- 6 - اقدام به برنامه ریزی سیستمی جهت احیاء و گسترش فریضه امر به معروف و نهی از منکر توسط متخصصین حوزه و دانشگاه.
- 7 - داشتن نگاه استراتژیک به مقوله «امر به معروف و نهی از منکر» و شناسایی¹² SWOT (منابع، موانع، امکانات و محدودیت‌ها) اجرای این برنامه در ابعاد داخلی و خارجی.
- 8 - نمایندگان مجلس شورای اسلامی از طریق تهیه و ارائه طرح و یا دولت محترم از طریق لایحه، قانون امر به معروف و نهی از منکر را (طبق متن اصل 8 قانون اساسی) تهیه، تدوین و به تصویب مجلس شورای اسلامی برساند.

منابع و مأخذ:

- * قرآن: آل عمران، حج، توبه، نساء، لقمان، صف، بقره، عنکبوت، روم، ممتحنه.
- * نهج البلاغه.
- 1. اکبری، محمد، 1380، تحلیلی نو و عملی از امر به معروف و نهی از منکر در عصر حاضر، پیام عترت، اصفهان.
- 2. بسیج و همکاران، احمدرضا، 1386، نظارت نخبگان در شناخت امر به معروف و نهی از منکر انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد اصفهان.
- 3. بیات، اسدالله، 1371، جاودانگی راه امام، جایگاه و نقش حساس دستگاه اجرایی، اهمیت امر به معروف و نهی از منکر از نظر اسلام، ماهنامه پاسدار اسلام شماره 134، تهران.
- 4. حر عاملی، محمد بن حسن، 1414ق، وسائل الشیعه الی التحصیل المسائل الشریعت، مؤسسه آل البیت دارالاحیاء التراث العربی، بیروت.
- 5. خمینی، روح‌الله، تحریرالوسیله، ج 2، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- 6. خمینی، روح‌الله، 1371، صحیفه نور، ج 1، ناشر وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی، تهران.
- 7. رفاهی، خلیل، 1376، آشنایی با اسلام، شرکت اتریات، اصفهان.
- 8. روزنامه جمهوری اسلامی، 1373/2/6.

¹². strenghts.weaknesses. opportunities.threats.

9. رهبر، محمد تقی، 1372، چرا نهی از منکر ناموفق است؟ ماهنامه پاسدار اسلام، سال دوازدهم، شماره 140، تهران.
 10. ری شهری، محمد، 1379، میزان الحکمه، ج 8، مؤسسه فرهنگی دارالحدیث، قم.
 11. زارعی، محمد مهدی، 1372، جایگاه حوزه و دانشگاه در احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر، نشریه اسوه، شماره 4، تهران.
 12. شعبانی، قاسم، 1385، حقوق اساسی و ساختار حکومت اسلامی ایران اطلاعات، تهران.
 13. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، 1383، نشر دوران، تهران.
 14. کلینی رازی، ابی جعفر، 1348، اصول کافی، دفتر نشر فرهنگ آل البيت، تهران.
 15. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار داراحیاء التراث العربی، ج 1، بیروت.
 16. مظاهری، آیت الله العظمی حسین، 1381، شهروند مسئول، دفتر فرهنگ اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر ری.
 17. مکارم شیرازی، ناصر، 1368، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران.
 18. نصیری، علی، 1372، نقش حوزه و دانشگاه در پاسداشت امر به معروف و نهی از منکر، نشریه اسوه، شماره 4، تهران.
 19. واعظی، سید احمد، 1382، بررسی میزان آگاهی و نگرش دانشجویان در زمینه امر به معروف و نهی از منکر، نشریه دانشگاه اسلامی شماره 3، تهران.
- منبع انگلیسی
- 20 -Baron, R.A.,Byrne.D., Griffit 1.W.(1974).social psychohogy. Boston: Allyn and Bacon.